

Polskie dynastie: Jagiellonowie

Materiał składa się z następujących części:

„Demokrata na tronie. Kazimierz IV Jagiellończyk"
„Potomkowie Kazimierza IV Jagiellończyka"
„Rex bene. Władysław II Jagiellończyk"
„Bracia dwóch prędkości. Jan I Olbracht i Aleksander Jagiellończyk"
„Renesans po polsku. Zygmunt I Stary i Zygmunt II August"
„Powtórzenie"
„Słownik pojęć"
„Bibliografia"

Bibliografia:

- Źródło: *Mowa Jana Bażyńskiego*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, z. 24* , Kraków 1923, s. 22.
- Źródło: *Bitwa pod Mohaczem w 1526 roku w relacji Stefana Brodericiego*, [w:] *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard,, Warszawa 1999, s. 227–228.

Polskie dynastie: Jagiellonowie

Bitwa pod Mohaczem na tureckiej miniaturze z XVI wieku
Źródło: a.nn., Istanbul, domena publiczna.

Nauczysz się

- ustawiać kolejność działań i wydarzeń w prowadzonej przez Jagiellonów wojnie z Zakonem Krzyżackim;
- przypisywać dokonania konkretnemu przedstawicielowi dynastii jagiellońskiej;
- wskazywać przyczyny i skutki prowadzonej przez Jagiellonów polityki dynastycznej.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Jeśli chcesz wiedzieć:

- kto był „matką królów”,
- na co chorowali Jagiellonowie,
- który król Polski spoczywa na ziemi litewskiej,

zapoznaj się z informacjami w poniższym tekście.

Demokrata na tronie. Kazimierz IV Jagiellończyk

Po trwających dwa lata negocjacjach Kazimierz IV Jagiellończyk przyjął polską koronę i zaprzysiągł prawa oraz przywileje obu królestw z silnymi gwarancjami nienaruszalności granic Litwy. Unia między dwoma państwami przybrała charakter personalny. W 1447 roku rozpoczęło się trwające 45 lat panowanie, podczas którego Kazimierz IV Jagiellończyk powoli budował własne stronnictwo, osłabiając wpływy potężnego Oleśnickiego. W przeciwieństwie do biskupa krakowskiego był przeciwnikiem wojny z Turcją, dążył natomiast do rozprawy z Zakonem Krzyżackim. Celem uzyskania poparcia szlachty dla swoich planów wydał w 1454 roku statuty cerekwicko-nieszawskie, aktywizujące i wzmacniające rolę sejmików ziemskich. Monarcha ograniczył swoje uprawnienia i zobowiązał się do uzyskania zgody tych ciał na zwołanie pospolitego ruszenia, uchwalenia nowych podatków i podejmowania innych ważnych decyzji.

Mimo daleko idących ustępstw wobec szlachty o wyniku wojny trzynastoletniej zadecydowała jednak postawa miast pruskich, które zdecydowały się związać swój los z Polską. Był to niewątpliwie sukces króla. Władcy natomiast nie udało się rozwiązać problemów południowej i wschodniej granicy państwa, której zagrażała szybko wzmacniająca się Moskwa, najazdy tatarskie wspierane przez Turcję oraz konflikt z Mołdawią. Ważną rolę integrującą Jagiellonów odgrywała polityka dynastyczna Kazimierza IV Jagiellończyka, która wynikała z posiadania licznego potomstwa z Elżbietą Rakuszanką. Sięgnięto po trony Czech i Węgier, a w przypadku córek wydawano je konsekwentnie za książąt niemieckich, tworząc wzdłuż zachodniej granicy monarchii pas spowinowaconych dworów.

Panowanie Kazimierza IV Jagiellończyka było niezwykle pomyślne dla gospodarki i demografii. Liczba ludności w kraju się podwoiła, a na Litwie nastąpiła ekspansja osadnicza i przejście na gospodarkę towarowo-pieniężną, którą umożliwiła otwarta w 1490 roku mennica wielkoksiążęca. Bogaciły się miasta dzięki handlowi bałtyckiemu, kwitło rolnictwo, które z czasem przybierze postać szlacheckiego folwarku nastawionego na produkcję zboża. Rozwijała się też kultura i sztuka. Upowszechniała oświata, prowadzona przez szkoły przyklasztorne. Coraz więcej przedstawicieli szlachty po zdobyciu wykształcenia w kraju organizowało podróż na studia za granicę. Rozwijało się piśmiennictwo dzięki historykowi i wychowawcy synów królewskich Janowi Długoszowi, pisarzowi politycznemu Janowi Ostrorogowi, dyplomacie Filipowi Kallimachowi, humaniście Grzegorzowi z Sanoka czy astronomowi Wojciechowi z Brudzewa, który był nauczycielem Mikołaja Kopernika. Rozwijała się Akademia Krakowska, gdzie powstały trzy nowe katedry: gramatyki i retoryki, poetyki oraz matematyki i astronomii. Kwitło budownictwo w stylu gotyckim. Powstawały ogromne katedry w Gdańsku, Krakowie i Gnieźnie. W 1489 roku rzeźbiarz Wit Stwosz ukończył prace nad ołtarzem mariackim w kościele farnym w Krakowie. Powstawało wiele zamków jak Lipowiec czy budynków miejskich typu ratusze w Krakowie, Gdańsku i Toruniu.

Stosunki polsko-krzyżackie za panowania Kazimierza IV Jagiellończyka i jego następców

nazwa konfliktu	przebieg	rozstrzygnięcie
wojna trzynastoletnia (1454-1466)	• wybuch w 1454 roku antykrzyżackiego powstania w Prusach z inspiracji powołanego w 1440 roku Związku Pruskiego, • na prośbę Związku Pruskiego Prus do Polski, co zatwierdziły tamtejsze miasta z wyjątkiem Malborka, Chojnic i Sztumu inkorporacja, • wkroczenie wojsk polskich do państwa zakonnego w obronie miast pruskich, klęska pospolitego ruszenia pod Chojnicami w 1454 roku, • przejście obu stron na starcie wojsk zaciężnych, głównie w piechocie i artylerii, po stronie polskiej w 40%	II pokój toruński (1466): do Polski powróciło Pomorze Gdańskie, ziemia chełmińska i michałowska, część Powiśla z Malborkiem i Elblągiem oraz Warmia, stanowiąca dominium kościelne, które łącznie określane będą jako Prusy Królewskie. Uszczuplone państwo zakonne ze stolicą w Królewcu stało się lennem Polski

	sfinansowane przez Związek Pruski, • **wykupienie z rąk zaciężnych krzyżackich Malborka, Tczewa i Iławy w 1457 roku,** • **zwycięstwa nad Zakonem Krzyżackim gdańskiej floty kaperskiej pod Bornholmem w 1457 roku i na Zalewie Wiślanym w 1463 roku,** • **zwycięstwo wojsk zaciężnych pod wodzą Piotra Dunina w bitwie pod Świecinem w 1462 roku,**	

wojna popia **(1478-1479)**	• **spór o obsadę biskupstwa warmińskiego między Zakonem wspartym przez Węgrów a Polską, która sprzeciwiała się kandydaturze Mikołaja Tungena na stanowisko biskupa warmińskiego,** • **odmowa złożenia hołdu lennego królowi polskiemu przez wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego,** • **wojska krzyżackie zajmują zamki m.in. Chełmno, Brodnica, Kwidzyn,** • **wkroczenie wojsk polskich pod wodzą Piotra Dunina do Warmii i zajęcie miast m.in. Orneta, Pieniężno, Frombork,**	**biskup Tungen składa hołd lenny Kazimierzowi IV Jagiellończykowi**

wojna polsko-krzyżacka **(1519-1521)**	• **w 1511 roku wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego zostaje Albrecht Hohenzollern, który jak jego poprzednik Fryderyk Wettyn odmawia złożenia hołdu lennego królowi polskiemu,** • **w 1519 roku Albrecht Hohenzollern domaga się od Polski zwrotu Prus Królewskich z Warmią,** • **wojska polskie wkraczają do państwa zakonnego i kierują się na Królewiec,** • **kontrofensywa Krzyżaków w 1521 roku; obroną ufortyfikowanego Olsztyna kieruje Mikołaj Kopernik,** • **podpisanie rozejmu na cztery lata w Toruniu.**	**traktat krakowski (1525): dotychczasowy wielki mistrz zakonu krzyżackiego Albrecht Hohenzollern składa hołd lenny królowi polskiemu jako władca państwa świeckiego pod nazwą Prusy Książęce, pozostającego w dziedzicznym posiadaniu w ręku dynastii Hohenzollernów, z zastrzeżeniem nie zasiadania lennika Polski na tronie Brandenburgii**

Ciekawostka

Otwarciu i badaniu szczątków królewskich ekshumowanych w 1973 roku z grobowca Kazimierza IV Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszanki towarzyszyła aura sensacji. Wzrosła ona w ciągu dekady, gdy zmarło 15 osób mających styczność z grobowcem. Zaczęto mówić

o „klątwie Kazimierza Jagiellończyka” podobnej do tej, która związana była z otwarciem sarkofagu Tutanchamona w Egipcie w 1922 roku. Badania krypty przez mikrobiologów przyniosły wytłumaczenie niespodziewanych zgonów. Wewnątrz grobowca rozwijała się pleśń kropidlaka żółtego, który wywołuje szereg powikłań w układzie oddechowym i odporności, co może prowadzić do śmierci.

Ćwiczenie 1

Zaznacz, czego król Kazimierz IV Jagiellończyk nie mógł zrobić bez zgody szlachty, kiedy przygotowując się do wojny z Krzyżakami, wydał w 1454 roku przywilej.

- [ ] budować zamku obronnego
- [ ] uchwalać nowych podatków
- [ ] zwoływać pospolitego ruszenia
- [ ] ustanawiać nowych praw
- [ ] powoływać naczelnego wodza armii

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Mowa Jana Bażyńskiego

> Gdy więc [...] jesteś zakonu tego nadawcą, uposażycielem i dobroczyńcą, ziemie zaś pomorska, chełmińska i michałowska gwałtem, przemocą zostały Królestwu Polskiemu wydarte, przeto udajemy się do Majestatu twego z prośbą, abyś nas raczył przyjąć za twoich i królestwa twego wieczystych poddanych i hołdowników, i wcielił do Królestwa Polskiego, od którego jesteśmy oderwani.

Źródło: *Mowa Jana Bażyńskiego*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, z. 24* , Kraków 1923, s. 22.

Ćwiczenie 2

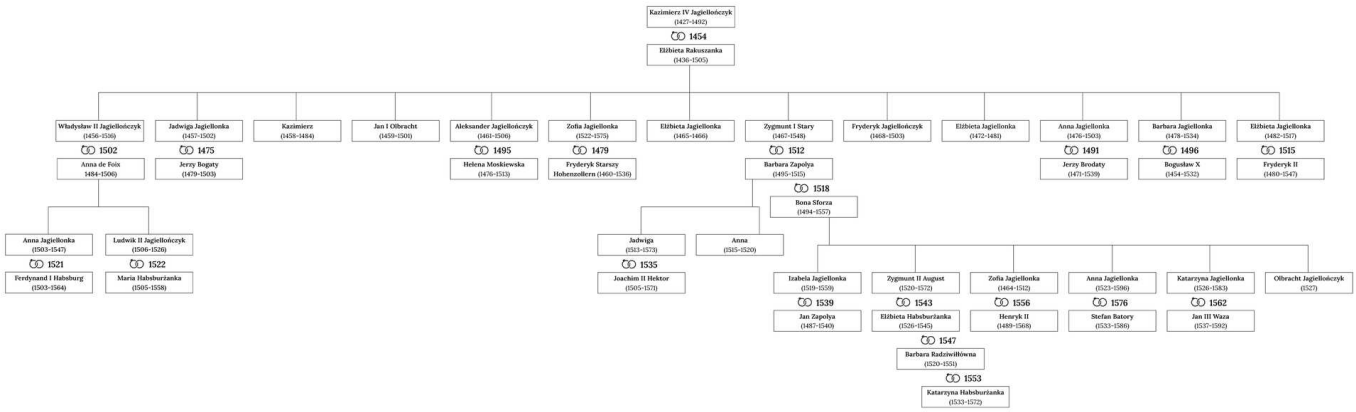
W oparciu o tekst źródłowy „Mowa Jana Bażyńskiego” wyjaśnij, dlaczego mieszkańcy Prus zwrócili się do króla Kazimierza IV Jagiellończyka z prośbą o inkorporację ich ziem do Królestwa Polskiego.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

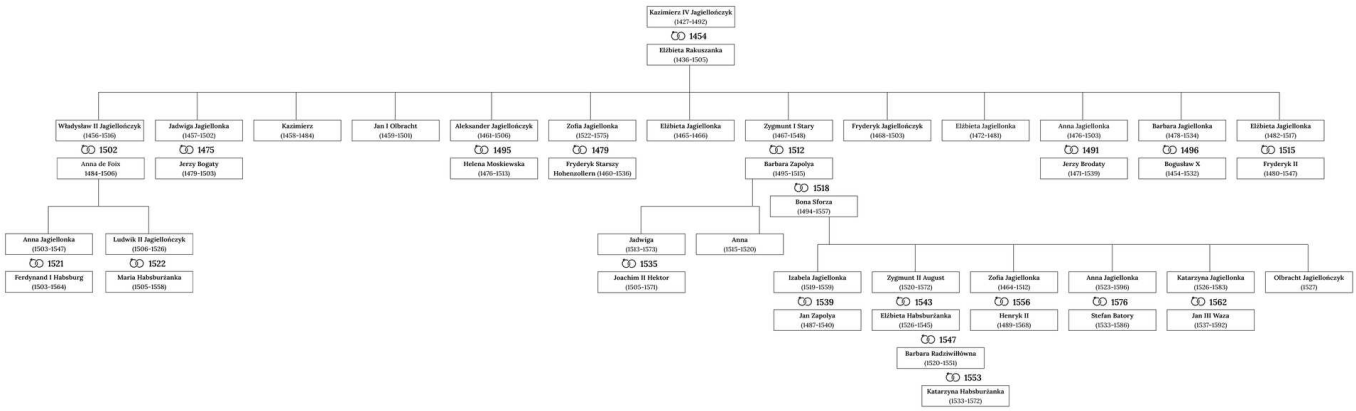
Potomkowie Kazimierza IV Jagiellończyka

Poniżej znajduje się ilustracja interaktywna ukazująca drzewo genealogiczne potomków Kazimierza IV Jagiellończyka. Najedź kursorem na legendę obok ilustracji i przełączaj zawartość haseł, aby poznać szczegóły. Aby przełączać opisy, należy zmienić punkt legendy za pomocą strzałek, położonych w górnym lewym rogu każdej z plansz.

Całe drzewko

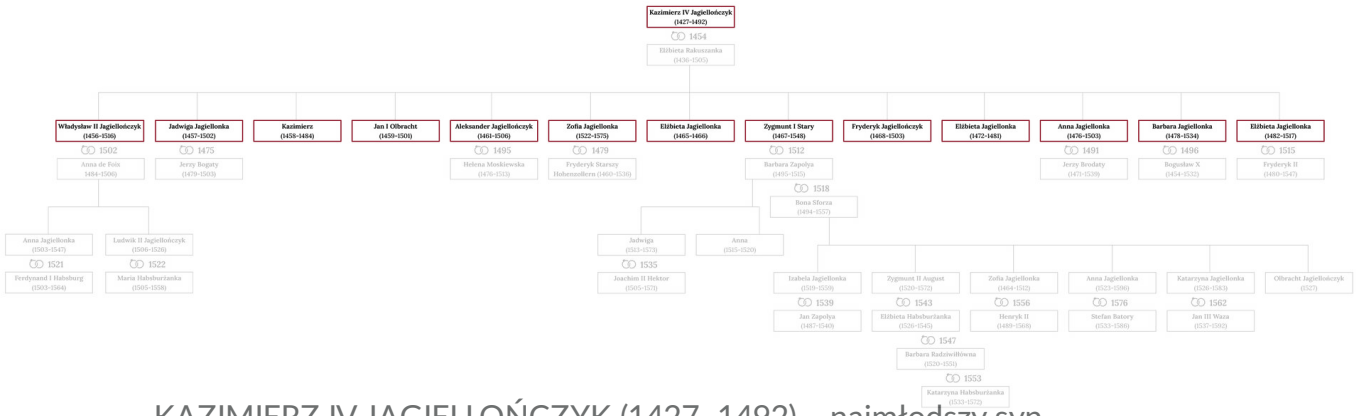

RODZINA KAZIMIERZA IV JAGIELLOŃCZYKA

Kazimierz IV Jagiellończyk (1427–1492)
1454
Elżbieta Rakuszanka (1436–1505)
Władysław II Jagiellończyk (1456–1516)
1502
Anna de Foix (1484–1506)
Jadwiga Jagiellonka (1457–1502)
1475
Jerzy Bogaty (1479–1503)
Kazimierz (1458–1484)
Jan I Olbracht (1459–1501)
Aleksander Jagiellończyk (1461–1506)
1495
Helena Moskiewska (1476–1513)
Zofia Jagiellonka (1464–1512)
1479
Fryderyk Starszy Hohenzollern (1460–1536)
Elżbieta Jagiellonka (1465–1466)
Zygmunt I Stary (1467–1548)
1512
Barbara Zapolya (1495–1515)
Fryderyk Jagiellończyk (1468–1503)
Elżbieta Jagiellonka (1472–1483)
Anna Jagiellonka (1476–1503)
1491
Jerzy Brodaty (1473–1539)
Barbara Jagiellonka (1478–1534)
1496
Bogusław X (1454–1523)
Elżbieta Jagiellonka (1482–1517)
1515
Fryderyk II (1480–1547)
Anna Jagiellonka (1503-1547)
1521
Ferdynand I Habsburg (1503–1564)
Ludwik II Jagiellończyk (1506–1526)
1522
Maria Habsburżanka (1505–1558)
Jadwiga (1513–1573)
1535
Joachim II Hektor (1505–1571)
Anna (1515–1520)
1518
Bona Sforza (1494–1557)
Izabela Jagiellonka (1519–1559)
1539
Jan Zapolya (1487–1540)
Zygmunt II August (1520–1572)
1543
Elżbieta Habsburżanka (1526–1545)
1547
Barbara Radziwiłłówna (1520–1551)
1553
Katarzyna Habsburżanka (1533–1572)
Zofia Jagiellonka (1464–1512)
1556
Henryk II (1489–1568)
Anna Jagiellonka (1523–1596)
1576
Stefan Batory (1533–1586)
Katarzyna Jagiellonka (1526–1583)
1562
Jan III Waza (1537–1592)
Olbracht Jagiellończyk (1527)

Jan Zapolya (1487–1540)
Zygmunt II August (1520–1572)
1543
Elżbieta Habsburżanka (1526–1545)
1547
Barbara Radziwiłłówna (1520–1551)
1553
Katarzyna Habsburżanka (1533–1572)
Zofia Jagiellonka (1522–1575)
1556
Henryk II (1489–1568)
Anna Jagiellonka (1523–1596)
1576
Stefan Batory (1533–1586)
Katarzyna Jagiellonka (1526–1583)
1562
Jan III Waza (1537–1592)
Olbracht Jagiellończyk (1527)
Fryderyk Jagiellończyk (1468–1503)
Elżbieta Jagiellonka (1472–1481)
Anna Jagiellonka (1476–1503)
1491
Bogusław X (1454–1532)
Barbara Jagiellonka (1478–1534)
1496
Jerzy Brodaty (1471–1539)
Elżbieta Jagiellonka (1482–1517)
1515

KAZIMIERZ IV JAGIELLOŃCZYK I JEGO DZIECI

KAZIMIERZ IV JAGIELLOŃCZYK (1427–1492) – najmłodszy syn

Władysława II Jagiełły, imię odziedziczył po starszym bracie, który zmarł w 1426 roku. Wychowany przez podkanclerzego Wincentego Kota. Uczony władania bronią przez rycerza Piotra z Rytra. Biegły w języku ruskim.

Odznaczający się tężyzną fizyczną. Uwielbiał polowania, w tym na żubry, i często wyjeżdżał na nie do litewskich puszcz. Był miłośnikiem psów i ptaków myśliwskich. Po śmierci ojca opiekę nad nim sprawował niechętny mu biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki. Przewidywany był na króla Czech przez stronnictwo prohusyckie. W okresie panowania starszego brata Władysława objął tron wielkoksiążęcy na Litwie. Sprawne rządy w Wilnie wpłynęły na ilość zamachów na jego życie. Siedmiokrotnie próbowano go zamordować. Obrany na króla Polski w 1444 roku zwlekał z przyjazdem do Krakowa z uwagi na plany wielmożów małopolskich, którzy domagali się inkorporacji Podola i Wołynia do Korony oraz podporzadkowania Litwy, co osłabiałoby pozycję jagiellońskiej dynastii. Negocjacje trwały dwa lata i zakończyły się zwycięstwem młodego władcy. Kazimierz IV przyjął polską koronę i zaprzysiągł prawa oraz przywileje obu królestw, ale zagwarantował Litwinom nienaruszalność ich granic oraz nadawanie litewskich urzędów wyłącznie Litwinom. Unia obu jagiellońskich państw miała mieć odtąd charakter personalny. Jako król Polski panował 45 lat. Uznawany za najbardziej utalentowanego z władców jagiellońskich, który wykazywał się wśród nich największą rozwagą i dalekowzrocznością. Nigdy nie podejmował pochopnych decyzji i był skłonny wiele wycierpieć, aby zrealizować swoje plany polityczne. Był zręcznym i przemyślanym negocjatorem. Jako władca był człowiekiem skromnym, prawdomównym, sprawiedliwym i głęboko religijnym. Był łagodny i życzliwy dla ludzi, ale nigdy nie ulegał otoczeniu. Uważał się za powołanego do sprawowania władzy i cenił autorytet monarchy. W związku z tym dbał o splendor i ceremonialną oprawę monarszego dworu, który zgodnie z ówczesnym obyczajem nie rezydował w stolicy, tylko objeżdżał państwo i wielokrotnie wędrował pomiędzy Krakowem a Wilnem. W podróżach często towarzyszyła mu żona Elżbieta Rakuszanka, którą głęboko kochał i cenił jako towarzyszkę życia.

Zdjęcie: Tomasz Treter, Portret króla Kazimierza IV Jagiellończyka (1591)
Źródło: domena publiczna

WŁADYSŁAW II JAGIELLOŃCZYK (1456–1516) – najstarszy syn Kazimierza IV Jagiellończyka, król Czech i Węgier. Starannie wykształcony i dobrze wychowany. Posiadał typowe dla Jagiellonów cechy charakteru: przystępność, życzliwość i skromność. Niestety surowe wychowanie, jakie uzyskał w dzieciństwie, odbiło się na jego osobowości. Jak mawiano: był doskonałym człowiekiem, ale żadnym królem. Nie potrafił podejmować samodzielnych decyzji i opierał się na zdaniu doradców, którzy go nie szanowali. Potrafili go w twarz nazwać wołem. Nie posiadając autorytetu u

poddanych, nie potrafił być rozjemcą w rozlicznych sporach wielonarodowej monarchii, którą zarządzał. Nieudolny i uległy był marionetką w rękach czeskich i węgierskich wielmożów. Również w sprawach małżeńskich kierował się wyrachowaniem. Dwukrotnie unieważniał małżeństwa, które jego zdaniem nie spełniały oczekiwań: najpierw nie widząc możliwości uzyskania księstwa głogowskiego oddalił Barbarę Hohenzollern, potem zwiódł obietnicami i wykorzystał Beatrycze Aragońską, wdowę po Macieju Korwinie. Porzucił ją pomimo iż wsparła go własnym majątkiem w walce o tron węgierski. Ostatecznie poślubił krewną króla francuskiego Annę de Foix-Candale, którą pokochał i był dobrym ojcem.
Zdjęcie: João do Cro [czyt: żuana do kro], Portret króla Władysława II Jagiellończyka (1509)
Źródło: domena publiczna.

JADWIGA JAGIELLONKA (1457–1502) – najstarsza córka Kazimierza IV Jagiellończyka, otrzymała imię na cześć Jadwigi Andegaweńskiej. Czterokrotnie (w latach 1468–1471) starania o jej rękę podejmował Maciej Korwin, ale spotykał się z odmową. W 1475 roku poślubiła księcia bawarskiego Jerzego Bogatego. Na jej weselu bawiło się 9 tysięcy osób. Przybyli m.in. cesarz Fryderyk III, jego syn Maksymilian, elektorzy Brandenburgii i Palatynatu, margrabia badeński oraz hrabiowie wirtemberscy. Wystawność wesela przyczyniła się do organizacji od 1903 roku corocznej imprezy rekonstrukcyjnej „Wesele w Landshut” [czyt.: lanchut]. Małżeństwo Jadwigi ze względu na różnice charakterów było nieudane. Jej mąż był hulaką, pijakiem i rozpustnikiem. Po urodzeniu piątki dzieci w 1485 roku mąż ją oddalił od siebie i osadził bez kontaktu z rodziną w Polsce oraz dziećmi na zamku w Burghausen [czyt.: burghauzen]. Jadwiga zajmowała się tam spisywaniem dziejów Wittelsbachów. Zmarła niespodziewanie i została pochowana na terenie klasztoru cystersów w Reitenhaslach [czyt.: rajtenhaslaś] koło Burghausen.
Zdjęcie: Portret Jadwigi Jagiellonki z 1502 roku
Źródło: domena publiczna.

KAZIMIERZ (1458–1484) – drugi syn Kazimierza IV Jagiellończyka, wychowanek Jana Długosza, najbardziej inteligentny z braci, wrażliwy i uduchowiony. Wychowany w kulcie króla Władysława III Warneńczyka, uważanego przez niego za heroicznego krzyżowca i obrońcę chrześcijaństwa. Jako trzynastolatek uczestniczył w nieudanej wyprawie na Węgry w 1471 roku, która miała wynieść go na tron w Budzie. Pod wrażeniem rabunków i gwałtów rycerstwa zmienił osobowość i stał się nad wyraz poważnym człowiekiem. Ponieważ wykazywał zdolności dyplomatyczne, król Kazimierz IV Jagiellończyk od 1475 roku zaczynał go

dyplomatyczne, król Kazimierz IV Jagiellończyk od 1479 roku zaczynał go traktować jako następcę tronu i wprowadzać w arkana władzy. Królewicz uczestniczył w posiedzeniach rady koronnej i w objazdach po kraju. Był

zwolennikiem większej samodzielności Prus Królewskich, co zjednywało mu ogromną przychylność tamtejszej ludności. Również Litwini byli zdania, że powinien być ustanowiony ich wielkim księciem i rozpocząć w Wilnie samodzielne rządy. Ponieważ w 1481 roku wykryto spisek na życie królewskich dzieci, Kazimierz IV Jagiellończyk nie wyraził na to zgody. Ustanowił za to królewicza rok później namiestnikiem w Radomiu, aby zajął się jako druga osoba w państwie sprawami sądownictwa i administracji. Królewicz wykazywał w tych kwestiach niezwykłą biegłość, usprawniając działanie sądu królewskiego i wzmacniając bezpieczeństwo na drogach. Był słabego zdrowia. Łatwo się przeziębiał i szybko męczył. W 1483 roku wykryto u niego gruźlicę i dlatego z uwagi na klimat zamieszkał w Wilnie. Pod koniec 1483 roku chciał uczestniczyć z ojcem w zjeździe szlachty królestwa, ale szybko postępująca choroba mu to uniemożliwiła. Do śmierci pozostał w Grodnie. W tym czasie pogłębiła się jego duchowość i wrażliwość. Wykazywał się niezwykłą pobożnością, a zwłaszcza kultem maryjnym. Zmarł w obecności ojca i został pochowany w katedrze wileńskiej. Powszechnie uważany za świętego był zwłaszcza mocno czczony na Litwie. Pod wpływem zbieranych przez dwór królewski relacji o cudach za jego wstawiennictwem jego brat Zygmunt I Stary wystąpił do papieża o kanonizację. W 1521 roku Leon X ogłosił go świętym, ale bulla w tej sprawie zaginęła podczas zarazy w Rzymie. O nowy dokument wystarał się król Zygmunt III Waza w 1602 roku. Z okazji kanonizacji otwarto trumnę świętego i obok nienaruszonych szczątków Kazimierza znaleziono ulubiony jego łaciński hymn „Każdego dnia sław Maryję". Podniosło to rangę kultu Matki Bożej Ostrobramskiej w Wilnie i uczyniło Kazimierza patronem Litwy. Uznawany za niebieskiego orędownika domu jagiellońskiego miał przyczynić się do rozrostu terytorialnego państwa na wschodzie.
Zdjęcie: Święty Kazimierz jako wielki książę litewski
Źródło: domena publiczna

JAN I OLBRACHT (1459–1501) – trzeci syn Kazimierza IV Jagiellończyka, ukochane dziecko Elżbiety Rakuszanki, przyszedł na świat w dniu świętego Jana Ewangelisty, stąd imię niecodzienne w jagiellońskiej dynastii. Drugie otrzymał na pamiątkę dziadka Albrechta II Habsburga. Otrzymał staranne wykształcenie, ale nie był przewidziany do objęcia tronu w Polsce ze względu na starszego brata Kazimierza. Ambitny i niepohamowany w gniewie. Rwał się do rządów i gorzko płakał, gdy ojciec nie naznaczył go namiestnikiem na Litwie. Powodem był nieudany zamach na króla i jego synów: mieli być zamordowani podczas polowania, ale spiskowców na czas pojmano i stracono. Dopiero po śmierci brata Kazimierza w wieku

dwudziestu siedmiu lat objął namiestnikostwo Rusi. Na Podolu okazał się energicznym i utalentowanym dowódcą, który skutecznie walczył z tatarskimi najazdami. Z poparciem ojca i matki wysunął swą kandydaturę na tron węgierski, ale jego plany pokrzyżował starszy brat Władysław, król Czech. Próbował zbrojnie wywalczyć sobie tron pomimo przestróg ojca. Walczył przeciwko siłom brata tak zajadle, że zabito pod nim dwa konie, a trzeci został ranny. Stracił wtedy miecz i mało brakowało, a dostałby się do niewoli. Pokonanego litościwie brat kazał odprowadzić na ziemie polskie. Ojciec do końca życia nie mógł się pogodzić z jego postawą, zwłaszcza że mediował między synami i był świadkiem podpisania przez nich porozumienia w sprawie obsady tronu węgierskiego przez Władysława II. Również objęcie przez niego tronu polskiego nie było sprawą oczywistą. Dopiero poparcie matki i braci: Aleksandra oraz Fryderyka przekonało polskich wielmożów do powierzenia mu władzy w Krakowie. Na panowaniu władcy zaciążyła klęska wyprawy czarnomorskiej, która osłabiła międzynarodową pozycję Polski oraz podkopała morale króla. Uznał się za człowieka przegranego, dlatego pogrążył się w pijaństwie i rozpuście. Przez pół roku nie opuszczał Krakowa, wdając się w burdy ku powszechnemu zgorszeniu. W trakcie jednej z nich został nawet ranny. Niedomaganie ograniczyło jego polityczną aktywność i wpłynęło na przedwczesną śmierć. Uchodził za władcę dowcipnego i elokwentnego, którego bardziej ciągnęło do miecza niż książek. W odróżnieniu od innych Jagiellonów nie działał z rozmysłem, ale ulegał przekonaniu o swojej nieprzeciętnej mądrości. Rozsądną politykę lubił zastępować nagłymi zwrotami, co nie było zbyt dobrze przyjmowane przez otoczenie. Władca miotał się między planami, które nie był w stanie zrealizować, co wprawiało go w rozpacz. Umarł niespełniony i nieszczęśliwy.
Zdjęcie: Marcello Bacciarelli [czyt.: marczelo baciarelli], Jan I Olbracht (1768–1771)
Źródło: domena publiczna

ALEKSANDER JAGIELLOŃCZYK (1461–1506) – czwarty syn Kazimierza IV Jagiellończyka, przewidziany na wielkiego księcia litewskiego, biegle władał jako ostatni z Jagiellonów tym językiem. Uchodził za milczka. Po śmierci ojca w 1492 roku stale przebywał w Wilnie w otoczeniu litewskich doradców. Prowadził niezależną politykę zagraniczną od zasiadającego na tronie w Krakowie starszego brata Jana I Olbrachta. W latach 1492–1494 bił się z Moskwą o Wiaźmę, co zakończyło się klęską i utratą północnej części Czernichowszczyzny. W celu zahamowania dalszej ekspansji ze wschodu na ziemie litewskie ożenił się z Heleną, córką cara Iwana III Srogiego, w 1495 roku. Jednakże wojna z Moskwą zaczęła się na nowo w 1500 roku, doprowadzając do utraty 1/3 terytorium Wielkiego Księstwa Litewskiego. Osłabiona Litwa była zmuszona do zawarcia z Polską nowej unii w 1501 roku. Koronowany w tym czasie na króla Polski poddał się

kontroli magnatów, co wywołało w kraju bunt średniej szlachty. Pod jej wpływem zatwierdził ustawy radomskie, zwłaszcza konstytucję „Nihil novi" w 1505 roku, która wprowadzała demokrację w system parlamentarny w Polsce. Potwierdził obowiązywanie wszystkich praw stanowych, które zawarto w tzw. „Statucie Łaskiego" od nazwiska kanclerza wielkiego koronnego Jana Łaskiego. W 1504 roku rozpoczął budowę renesansowego pałacu na Wawelu w Krakowie, którą kontynuował po nim jego młodszy brat Zygmunt I Stary. Zakochany w żonie pozostawał pod jej wpływem, co potępiała zarówno matka Elżbieta Rakuszanka, jak i polskie elity, uznające prawosławną Helenę za szpiega moskiewskiego. Nadmiernie lekkomyślny i ufny doprowadził skarb państwa do ruiny, co zaważyło na wynikach wojny na wschodzie oraz uniemożliwiło odpieranie najazdów tatarskich i wołoskich. Zmarł bezpotomnie i został pochowany wbrew swojej woli w katedrze wileńskiej. Jest jedynym królem Polski, którego szczątki znajdują się na Litwie.

Zdjęcie: Jan Goraj, Portret Aleksandra Jagiellończyka jako króla Saracenów na Poliptyku Jana Miłosiernego „Cud św. Szymona Słupnika" autorstwa Jana Goraja z 1504 roku.
Źródło: domena publiczna

ZOFIA JAGIELLONKA (1464–1512) – druga córka Kazimierza IV Jagiellończyka, w 1479 roku poślubiła Fryderyka Hohenzollerna, margrabiego brandenburskiego na Ansbach i Bayreuth [czyt.: bajrojc]. Urodziła osiemnaścioro dzieci, co stanowiło najliczniejsze potomstwo wśród przedstawicielek dynastii Jagiellonów. Była matką ostatniego wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Albrechta Hohenzollerna. W odróżnieniu od wesela, które było nazbyt skromne, stypa po jej śmierci była niezwykle huczna. Zjedzono m.in. dwa woły i 600 ryb. Zofia została pochowana na terenie klasztoru w Heilsbronn [czyt.: hajsbron].
Zdjęcie: Portret witrażowy Zofii Jagiellonki autorstwa Franza Wolfganga Rohricha [czyt.: franca wolfganga ruricha]
Źródło: domena publiczna.

ELŻBIETA JAGIELLONKA (1465–1466) – pierwsze dziecko pary królewskiej, Kazimierza IV Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszanki, które zmarło w dzieciństwie. Urodzona w Sandomierzu lub w Nowym Mieście Korczynie dziewczynka została zaraz po urodzeniu ochrzczona przez biskupów: Jana krakowskiego i Jakuba kujawskiego. Pochowana została pod ołtarzem św. Doroty w katedrze wawelskiej, w miejscu wiecznego spoczynku także królowej Anny Cylejskiej i jej córki Jadwigi.

ZYGMUNT I STARY (1467–1548) – przedostatni z sześciu synów Kazimierza IV Jagiellończyka bez szans na dziedziczenie korony. Młodość spędził na dworze swojego brata Władysława II Jagiellończyka, który jako władca Czech uczynił go m.in. namiestnikiem Śląska i Łużyc. Okazał się dobrym zarządcą, ale w żaden sposób nie starał się zbliżyć do Polski ziem śląskich. Był postawny, urodziwy i tak silny, że łamał w ręku podkowy. Dworskich zabaw nie znosił, a w rzutkach do celu chybiał zawsze. Z rozrywek cenił wysoko muzykę i łowy, zbierał też księgi i na wyrywki recytował Biblię. Jako kawaler utrzymywał wieloletni związek z mieszczką śląską Katarzyną Telniczanką, która urodziła mu troje dzieci. W obu królewskich małżeństwach był lojalny i nad wyraz spolegliwy. Bardziej udany był jego związek z córką węgierskiego magnata Barbarą Zápolyą niż z Włoszką Boną Sforza, która jednak urodziła mu następcę tronu. W kontaktach z poddanymi był łaskawy, uprzejmy i wspaniałomyślny. Porównywany z Jagiełłą cenił wysoko królewski majestat i obowiązki wypełniał sumiennie, podróżując nawet w podeszłym wieku między Krakowem a Wilnem. W ostatnich latach życia zdarzało się, że podczas dworskich ceremonii trzeba go było nosić na krześle, a senatorów wysłuchiwał w alkowie, nie podnosząc się z łóżka. Przez całe życie był głęboko religijny, a cierpienie i starość przyjmował z godnością. Słabnący z wiekiem monarcha posiadał ogromny autorytet, wynikający z prawości i osobistych zalet, dlatego po śmierci powszechnie go opłakiwano.

Zdjęcie: Łukasz Cranach Młodszy [czyt.: kranach] , Miniatura Zygmunta I Starego (1553)
Źródło: domena publiczna.

FRYDERYK JAGIELLOŃCZYK (1468–1503) – najmłodszy syn Kazimierza IV Jagiellończyka, wychowanek Jana Długosza, przeznaczony do stanu duchownego. W wieku dwudziestu lat, nie posiadając żadnych święceń, został biskupem krakowskim. W 1489 roku podjął starania o biskupstwo warmińskie, ale przeszła kandydatura kapituły i syn królewski nie objął tego stanowiska. W tym czasie mocniej związał się ze starszym bratem Janem Olbrachtem, który podobnie jak on lubił biesiady przy suto zastawionym stole. Poparł jego kandydaturę do korony polskiej po śmierci ojca w 1492 roku. Natomiast Jan Olbracht, zostawszy królem, przyczynił się w 1493 roku do wyboru Fryderyka na stanowisko arcybiskupa gnieźnieńskiego i do nadania mu tytułu kardynała. Gdy papież dodatkowo zgodził się na połączenie dwóch największych diecezji w kraju, w Gnieźnie i w Krakowie, Fryderyk stał się najbardziej wpływowym dostojnikiem w Polsce. Zawsze działał na rzecz rodziny, finansując m.in. z pieniędzy kościelnych zebranych podczas jubileuszu w 1500 roku elekcję drugiego z braci Aleksandra. Skandal spowodowany tym wypadkiem był duży w Europie, zważywszy na

antyturecki cel zbiórki papieskiej. Alkoholik i erotoman, umierał na syfilis obsypany wrzodami. Podobnie jak jego brat Zygmunt miłośnik piwa. Był człowiekiem renesansu, choć jak wszyscy Jagiellonowie był zabobonny i kochał relikwie. Pochowany został w katedrze wawelskiej.
Zdjęcie: Portret Fryderyka Jagiellończyka jako prymasa Polski
Źródło: domena publiczna

ELŻBIETA JAGIELLONKA (1472–1481) – urodzona w samo południe, otrzymała imię po matce i zmarłej siostrze. Ochrzczona zaraz po urodzeniu przez biskupa krakowskiego Jana Gruszczyńskiego. Miała być żoną króla Danii, ale zmarła w dzieciństwie.

ANNA JAGIELLONKA (1476–1503) – piąta córka Kazimierza IV Jagiellończyka, pierwotnie przeznaczona na żonę cesarza Maksymiliana I Habsburga, ostatecznie w 1491 roku poślubiła w Szczecinie księcia pomorskiego Bogusława X, przyczyniając się do umocnienia więzi Polski z Pomorzem. W młodości często podróżowała po kraju, w latach 1479–1484 przebywała z rodzicami i niepełnoletnim rodzeństwem na Litwie. Po przybyciu na Pomorze również była w rozjazdach z uwagi na prowadzoną przez męża politykę. W 1496 roku Bogusław X opuścił księstwo, aby wspierać cesarza Maksymiliana I w wojnie z Karolem VIII, królem Francji. Później pielgrzymował do Ziemi Świętej, z której powrócił w 1498 roku. W czasie nieobecności księcia wspierała rządzących Pomorzem regentów: biskupa kamieńskiego Benedykta Wallensteina [czyt.: walensztajna] oraz kanclerza Jerzego Kleista [czyt.: klajsta]. W 1502 roku podczas buntu szczecińskich mieszczan przebywała na zamku we Wkryujściu, gdzie urodziła ósme dziecko, syna Ottona. Zmarła najprawdopodobniej na gruźlicę i została pochowana na terenie klasztoru cysterskiego Eldena pod Gryfią.
BARBARA JAGIELLONKA (1478–1534) – szósta córka Kazimierza IV Jagiellończyka, od 1496 roku żona Jerzego Brodatego, który w 1500 roku stał się księciem Saksonii. Zmarła w Dreźnie, a została pochowana w katedrze miśnieńskiej, której podarowała w testamencie złoty krzyż.
ELŻBIETA JAGIELLONKA (1482–1517) – najmłodsza córka Kazimierza IV Jagiellończyka, od 1515 roku żona księcia legnickiego Fryderyka II. Mocno związana z matką i siostrą Barbarą. W 1495 roku przebywała na dworze wileńskim Aleksandra i jego żony Heleny. Aby załagodzić sprawę Pokucie, przeznaczona była na żonę hospodara mołdawskiego Bogdana III Jednookiego. Do małżeństwa jednak nie doszło z powodu jej sprzeciwu oraz interwencji brata Władysława, króla węgierskiego. Wyjechała na Dolny Śląsk, gdzie dwa lata po ślubie zmarła w połogu. Pochowana została w Legnicy.

WŁADYSŁAW II JAGIELLOŃCZYK I JEGO DZIECI

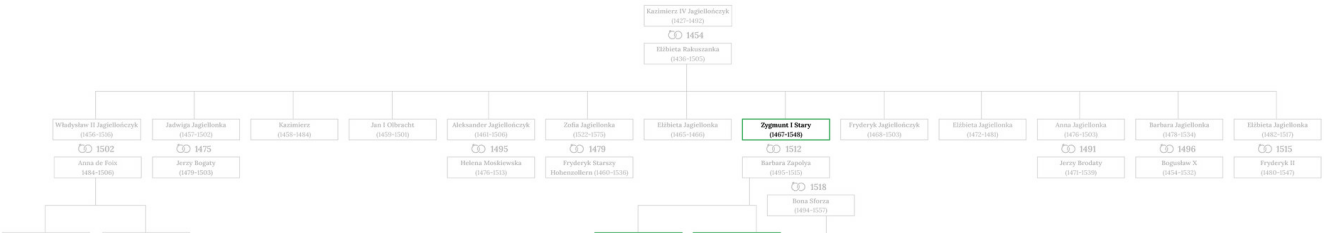
WŁADYSŁAW II JAGIELLOŃCZYK (1456–1516) – najstarszy syn Kazimierza IV Jagiellończyka, król Czech i Węgier. Starannie wykształcony i dobrze wychowany. Posiadał typowe dla Jagiellonów cechy charakteru: przystępność, życzliwość i skromność. Niestety surowe wychowanie, jakie uzyskał w dzieciństwie, odbiło się na jego osobowości. Jak mawiano: był doskonałym człowiekiem, ale żadnym królem. Nie potrafił podejmować samodzielnych decyzji i opierał się na zdaniu doradców, którzy go nie szanowali. Potrafili go w twarz nazwać wołem. Nie posiadając autorytetu u poddanych, nie potrafił być rozjemcą w rozlicznych sporach wielonarodowej monarchii, którą zarządzał. Nieudolny i uległy był marionetką w rękach czeskich i węgierskich wielmożów. Również w sprawach małżeńskich kierował się wyrachowaniem. Dwukrotnie unieważniał małżeństwa, które jego zdaniem nie spełniały oczekiwań: najpierw nie widząc możliwości uzyskania księstwa głogowskiego oddalił Barbarę Hohenzollern, potem zwiódł obietnicami i wykorzystał Beatrycze Aragońską, wdowę po Macieju Korwinie. Porzucił ją pomimo iż wsparła go własnym majątkiem w walce o tron węgierski. Ostatecznie poślubił krewną króla francuskiego Annę de Foix-Candale, którą pokochał i był dobrym ojcem.
Zdjęcie: João do Cro [czyt: żuana do kro], Portret króla Władysława II Jagiellończyka (1509)
Źródło: domena publiczna.

ANNA JAGIELLONKA (1503–1547) – córka Władysława II Jagiellończyka, przedmiot gier dyplomatycznych prowadzonych przez cesarza Maksymiliana I Habsburga. Jako królowa czeska i węgierska cieszyła się

Maksymiliana I Habsburga. Jako królowa czeska i węgierska cieszyła się ogromną popularnością, ponieważ była poważna, religijna i oddana rodzinie. Jej małżeństwo stawiano za wzór innym monarchom europejskim. W zachowaniu przypominała babkę Elżbietę Rakuszankę. Urodziła piętnaścioro dzieci, z których troje zmarło w niemowlęctwie. Gdy wydała na świat ostatnie dziecko, córkę Joannę, zmarła i została pochowana w katedrze św. Wita w Pradze.
Zdjęcie: Hans Maler zu Schwaz [czyt.: cuszwasa], Portret Anny Jagiellonki (1519)
Źródło: domena publiczna

LUDWIK II JAGIELLOŃCZYK (1506–1526) – syn Władysława II Jagiellończyka, adoptowany w 1515 roku przez cesarza Maksymiliana I Habsburga, który uczynił go kawalerem Orderu Złotego Runa. Był wcześniakiem. Lekarze, żeby go uratować, wkładali go w jeszcze ciepłe, wypatroszone tusze wieprzowe, tworzące coś w rodzaju inkubatora. Jego matka zmarła w połogu na sepsę. Wychowywany w kręgu niemieckich możnych, którzy zaniedbywali go i podporządkowywali swoim interesom. Umiał mówić po węgiersku, czesku, niemiecku. Znał łacinę, włoski, francuski i polski. Był nieudolnym władcą, słabo rozeznanym w arkanach polityki. Oddawał się rozrywkom i przyjemnościom. Był ekshibicjonistą. Negatywny wpływ na niego miał Jerzy Hohenzollern, który doprowadził go do demoralizacji.
Zdjęcie: Hans Krell [czyt.: kel], Portret króla Ludwika II Jagiellończyka (1522)
Źródło: domena publiczna

ZYGMUNT I STARY I JEGO DZIECI

ZYGMUNT I STARY (1467–1548) – przedostatni z sześciu synów Kazimierza IV Jagiellończyka bez szans na dziedziczenie korony. Młodość spędził na dworze swojego brata Władysława II Jagiellończyka, który jako władca Czech uczynił go m.in. namiestnikiem Śląska i Łużyc. Okazał się dobrym zarządcą, ale w żaden sposób nie starał się zbliżyć do Polski ziem śląskich. Był postawny, urodziwy i tak silny, że łamał w ręku podkowy. Dworskich zabaw nie znosił, a w rzutkach do celu chybiał zawsze. Z rozrywek cenił wysoko muzykę i łowy, zbierał też księgi i na wyrywki recytował Biblię. Jako kawaler utrzymywał wieloletni związek z mieszczką śląską Katarzyną Telniczanką, która urodziła mu troje dzieci. W obu królewskich małżeństwach był lojalny i nad wyraz spolegliwy. Bardziej udany był jego związek z córką węgierskiego magnata Barbarą Zápolyą niż z Włoszką Boną Sforza, która jednak urodziła mu następcę tronu. W kontaktach z poddanymi był łaskawy, uprzejmy i wspaniałomyślny. Porównywany z Jagiełłą cenił wysoko królewski majestat i obowiązki wypełniał sumiennie, podróżując nawet w podeszłym wieku między Krakowem a Wilnem. W ostatnich latach życia zdarzało się, że podczas dworskich ceremonii trzeba go było nosić na krześle, a senatorów wysłuchiwał w alkowie, nie podnosząc się z łóżka. Przez całe życie był głęboko religijny, a cierpienie i starość przyjmował z godnością. Słabnący z wiekiem monarcha posiadał ogromny autorytet, wynikający z prawości i osobistych zalet, dlatego po śmierci powszechnie go opłakiwano.

Zdjęcie: Łukasz Cranach Młodszy [czyt.: kranach] , Miniatura Zygmunta I Starego (1553)
Źródło: domena publiczna.

JADWIGA (1513–1573) – najstarsza córka Zygmunta I Starego, urodzona w Poznaniu i z powodu licznych wyjazdów dworu opuszczona przez matkę Barbarę Zapolya. Po jej śmierci opiekę nad nią przejął ochmistrz Mikołaj Piotrowski i trzy piastunki z rodu Szydłowieckich. Miała też swoją karlicę Dorotkę. Z jej osobą wiązały się liczne plany matrymonialne, ostatecznie w 1535 roku poślubiła Joachima II Hektora, elektora brandenburskiego. Pomimo że jej mąż popierał luteranizm, pozostała katoliczką. Nie znała

języka niemieckiego i zmuszona była korzystać z tłumaczy, co zraziło do niej teściową i pasierba Jana Jerzego. Dużą rolę na jej dworze odgrywał karzeł Stasz Pigmeo, który uczestniczył w tajnych poselstwach m.in. do Krakowa. W 1551 roku w wyniku zawalenia się podłogi w domku myśliwskim doznała złamania uda i zranienia pleców, co uczyniło ją kaleką poruszającą się o kulach. Wypadek doprowadził do rozpadu jej

małżeństwa, gdyż elektor wziął kochankę Annę Sydow i publicznie obwołał ją żoną. Zmarła dwa lata po mężu i została pochowana w Cölln [czyt.: keln].
Zdjęcie: Portret Jadwigi Jagiellonki (1550)
Źródło: domena publiczna

ANNA (1515–1520) – urodzona przedwcześnie przez pierwszą żonę Zygmunta I Starego Barbarę Zápolya, która w wyniku komplikacji poporodowych zmarła na sepsę. Słabego zdrowia, nie doczekała piątego roku życia.
Zdjęcie: Ludwik Decjusz, Portret Anny Jagiellonki na drzewie genealogicznym Jagiellonów (1521)
Źródło: domena publiczna

IZABELA JAGIELLONKA (1519–1559) – pierworodne dziecko pary królewskiej, ulubienica królowej Bony, która dbała starannie o jej wykształcenie, zwłaszcza znajomość włoskiego i kultury renesansowej. Rozpieszczana i samolubna, podobnie jak jej brat Zygmunt II August, z którym spędziła dzieciństwo w Krakowie i na Litwie. Przeznaczona do małżeństwa z Walezjuszami, którzy byli przeciwnikami Habsburgów, straciła partię w 1525 roku. Stała się przedmiotem przetargów między Zygmuntem I Starym a Habsburgami. W 1539 roku została żoną króla Węgier Jana Zápolyi [czyt.: zapoi], który był od niej starszy o 32 lata i nie gwarantował jej sukcesji królewskiej. Po jego śmierci tron w Budzie mieli objąć Habsburgowie, zaś ona i jej potomstwo mieli zachować tytuł książęcy i majątek na Spiszu. Została wdową po półtora roku z dwutygodniowym synem Janem Zygmuntem, który został przez szlachtę węgierską ogłoszony królem wbrew umowie Jagiellonów z Habsburgami. Jej sytuacja była tragiczna: nie miała żadnego poparcia politycznego i pozostawała w zależności od biegu wypadków. Ostrożna i zachowawcza postawa jej ojca, Zygmunta I Starego, nie pozwoliła na wzmocnienie jej pozycji w sytuacji konfliktu między szlachtą węgierską a Habsburgami. Gdy na Węgrzech wybuchła wojna, do której wmieszali się Turcy, Izabela i jej syn zostali odesłani do Siedmiogrodu. Od 1541 roku stała się lenniczką sułtana Sulejmana Wspaniałego. Zdegustowana co do swojej sytuacji starała się opuścić Siedmiogród, który uważała za kraj ubogi i niegościnny. Od tej decyzji odwodziła ją w listach zarówno matka, jak i żona sułtana

Roksolana. W konsekwencji kolejnej wojny w 1551 roku została zmuszona przez Habsburgów do wydania insygniów koronacyjnych i opuszczenia Węgier. Pomimo iż do 1556 roku pozostawała księżną opolską, ziębicką i ząbkowicką, przebywała na dworze królewskim na Wawelu, gdyż nie uzyskała od Habsburgów odszkodowania za utracony majątek i prawa do korony węgierskiej. Wezwana do Siedmiogrodu ponownie stała się królową

Węgier i do śmierci w 1559 roku walczyła z Habsburgami o zagarnięte przez nich terytoria. Sprawując regencję za małoletniego syna, wprowadziła do Siedmiogrodu tolerancję religijną. Pochowana w Alba Iulia w Rumunii, gdzie zmarła.
Zdjęcie: Łukasz Cranach [czyt.: kranach] Młodszy, Miniatura Izabelli Jagiellonki w stroju wdowim (1555)
Źródło: domena publiczna

ZYGMUNT II AUGUST (1520–1572) – jedyny syn Zygmunta I Starego, wyłączny kandydat do polskiego tronu, kompletnie nieprzygotowany do sprawowania władzy. Wychowany „przez niewiasty i Włochów trwożliwszych od kobiet". Pacyfista i salonowiec. Lubił konwersacje w obcych językach i dysputy filozoficzne. Pożyczał i trwonił pieniądze na klejnoty i bibeloty. Był kolekcjonerem m.in. zbroi i zdobionych armat. Na tle epoki człowiek tolerancyjny. Autor powiedzenia: „Nie jestem królem sumień waszych". Z wyglądu mało atrakcyjny: średniego wzrostu, bardzo szczupły, kędzierzawy, o twarzy pociągłej z charakterystycznym układem warg w typie myśliciela. Chorowity, cierpiał na podagrę. Był delikatnej konstrukcji psychicznej. Nie wytrzymywał trudów życia, łatwo się załamywał. Miłośnik kobiet. O swoich kochankach: Zuzannie Orłowskiej, Annie Zajączkowskiej i Barbarze Giżance mawiał „Te sokoły mnie zgubią". Prawdopodobnie był bezpłodny, gdyż nie doczekał się nieślubnego dziecka. Zmarł w Knyszynie na Podlasiu.
Zdjęcie: Łukasz Cranach [czyt.: kranach] Młodszy, Miniatura Zygmunta II Augusta (1553)
Źródło: domena publiczna

ZOFIA JAGIELLONKA (1522–1575) – trzecie dziecko pary królewskiej, wychowane na Wawelu z młodszymi siostrami: Anną i Katarzyną, po 1548 roku przeniesione na Mazowsze z powodu konfliktu Zygmunta II Augusta z matką. Córka Bony odziedziczyła po niej buntowniczą naturę i inteligencję. Spośród trzech młodszych dzieci uchodziła za najmądrzejszą. Biegle władała językiem niemieckim, co miało wiązać się z kręgiem jej kandydatów do małżeństwa. Późny ślub w wieku 34 lat z owdowiałym księciem brunszwickim Henrykiem II był wybawieniem z marginalizacji, w jaką popadła z siostrami, opuszczając dwór królewski w Krakowie. Do Niemiec

wjechała w orszaku 500 dworzan, z których najważniejszą osobą była jej przyjaciółka karlica Agnieszka. W małżeństwie nieszczęśliwa z powodu bezdzietności i konfliktów z pasierbem Juliuszem. Po śmierci męża w 1568 roku przeniesiona do zamku w Schöningen [czyt.: szyninge], gdzie stworzyła renesansowy dwór i sprawną administrację. Jej niezależność i polityczne wyrobienie pogłębiło spór z Juliuszem, który w tym czasie

przeszedł na luteranizm i zaczął reformować księstwo. Konflikt między nimi rozwiązał dopiero w 1573 roku cesarz Maksymilian II. Pod wpływem nacisków otoczenia przeszła na luteranizm w 1570 roku, stając się jedyną protestantką w dynastii Jagiellonów. Po śmierci brata króla Zygmunta II Augusta doradzała listownie siostrze Annie w sprawach politycznych. Pochowana została w krypcie książęcej katedry maryjnej w Wolfenbüttel [czyt.: wolfenbyte].
Zdjęcie: Łukasz Cranach Młodszy, Miniatura Zofii Jagiellonki (1553)
Źródło: domena publiczna

ANNA JAGIELLONKA (1523–1596) – najbardziej niezależna z córek Zygmunta I Starego, dążyła za wszelką cenę do realizacji swoich zamierzeń. Miała żal do brata króla Zygmunta II Augusta, że nie zadbał o jej wyswatanie m.in. za księcia duńskiego i odsunął z Wawelu. Od 1548 roku mieszkała na Mazowszu, a od 1558 roku przeniosła się do Wilna. W 1564 roku zamieszkała w Płocku. Tam opiekowała się przysłanym przez siostrę Katarzynę synem prawowitego władcy Szwecji Eryka XIV, Gustawem, który pod jej wpływem stał się katolikiem. Pozostawała w ostrym sporze z Janem Zamoyskim i innymi wpływowymi magnatami w otoczeniu Zygmunta II Augusta, których oskarżała o zaniedbywanie brata w ostatnich latach jego życia i wywieranie na niego złego wpływu co do polityki państwowej. Po 1572 roku z powodu braku zamążpójścia stała się dziedziczką rodu i czołową osobistością w państwie, które kontynuowało tradycje jagiellońskie. Podczas pierwszej elekcji poparła Ernesta Habsburga, jednak w 1574 roku przekonała się do propozycji Jana Zamoyskiego poślubienia francuskiego kandydata Henryka Walezego. Po jego ucieczce z Polski stała się główną kandydatką do korony. Podczas elekcji 1575 roku obwołana królem, któremu za małżonka przydano władcę Siedmiogrodu Stefana Batorego. Faktycznie nie sprawowała władzy, pozostając w swoich dobrach na Mazowszu i Litwie. Walczyła z protestantyzmem, przyczyniając się do jego zaniku na Mazowszu. Uczyniła Warszawę miastem bez ewangelików. W 1579 roku jezuita Piotr Skarga w podziękowaniu za jej działalność kontrreformacyjną dedykował jej swoje „Żywoty świętych”. Z tytułu wsparcia Kościoła katolickiego za pośrednictwem przebywającego w Rzymie kardynała Stanisława Hozjusza uzyskała częściową spłatę tzw. sum neapolitańskich, które pożyczyła Filipowi II królowa Bona. Pomimo prowadzonej energicznej i skutecznej działalności politycznej i gospodarczej niedarzona szacunkiem społecznym, z wyjątkiem Mazowsza. Uznawana za dewotkę, osobę chimeryczną, nudną w codziennym pożyciu. Z uwagi na wiek odsunięta przez męża, nie była w stanie zainteresować go jako kobieta, a tym samym jako matka jego dzieci. W kręgach królewskich podejmowano nawet dyskusje o rozwodzie, do którego zachęcał Stefana Batorego kanclerz Jan Zamoyski i prymas Polski Stanisław Karnkowski. Zabiegi te wobec śmierci króla w 1586 roku okazały

się niepotrzebne. W kolejnej elekcji poparła kandydaturę swego siostrzeńca królewicza szwedzkiego Zygmunta Wazę, ponieważ liczyła, że będzie regentką u jego boku. Ostro sprzeciwiała się natomiast ożenkowi królewskiemu z Anną Habsburżanką. Zmarła w Warszawie na rękach Zygmunta III Wazy. Została pochowana na Wawelu u boku ojca i brata.
Zdjęcie: Łukasz Cranach Młodszy, Miniatura Anny Jagiellonki (1555)
Źródło: domena publiczna

KATARZYNA JAGIELLONKA (1526–1583) – najbardziej zaniedbane z dzieci Zygmunta I Starego, wychowywane w kręgu najmłodszych córek, które od 1548 roku pozostawały poza Wawelem na Mazowszu. Od 1556 roku związana jedynie ze starszą siostrą Anną, która wywierała na nią ogromny wpływ. Powszechnie uznawana za najpiękniejszą z córek królewskich, ale równocześnie bezbarwną, nieśmiałą i wycofaną. Nie posiadała swojego zdania i nie potrafiła określić swoich priorytetów. Interesowała się śpiewem i tańcem, ale nie wykazywała nadmiernych zdolności w tym obszarze. Podobnie ze znajomością języka włoskiego i niemieckiego. W wieku 36 lat dzięki zdecydowanej postawie siostry Anny, wpierającej jej plany matrymonialne, poślubiła w Wilnie księcia Finlandii Jana Wazę i wyjechała do Turku. Stworzyła tam renesansowy dwór. Zaznajomiła Finów z obsługą widelca i z produkcją wina. Otaczała się katolickimi księżmi, zwłaszcza jezuitami oraz swoimi dwórkami, w tym karlicą Basią i Dorotką. Ta ostatnia prowadziła jej korespondencję i towarzyszyła podczas uwięzienia pary książęcej na zamku Gripsholm koło Sztokholmu w latach 1563–1568. Po odsunięciu króla Eryka XIV stała się królową Szwecji i została koronowana w Uppsali w 1569 roku. Próbowała doprowadzić do rekatolizacji Szwecji i pod jej wpływem doszło do zatwierdzonych przez Jana III Wazę reform liturgicznych. Upowszechniła renesans w szwedzkiej architekturze. Jej urodzony w 1566 roku syn, dzięki wsparciu siostry Anny Jagiellonki, został królem Polski w 1587 roku.
Zdjęcie: Łukasz Cranach Młodszy, Miniatura Katarzyny Jagiellonki (1553)
Źródło: domena publiczna

OLBRACHT JAGIELLOŃCZYK (1527) – urodzony przedwcześnie i zmarły w siódmym miesiącu ciąży ostatni syn królowej Bony Sforzy, która w wyniku komplikacji po poronieniu nie mogła mieć więcej dzieci. Nosił również drugie imię Wojciech. Został pochowany w Niepołomicach, gdzie doszło do wypadku zrzucenia z konia ciężarnej królowej i śmierci niemowlęcia. Na prośbę królowej Bony zwłoki Olbrachta zostały ekshumowane i złożone w

krypcie wawelskiej podczas uroczystości pogrzebowych Zygmunta I Starego w 1548 roku.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 1

Wymień potomków Kazimierza IV Jagiellończyka, którzy byli królami.

Polecenie 2

Zastanów się nad powodami dynastycznych mariaży u Jagiellonów.

Polecenie 3

Ustal, jaka była pozycja kobiet u Jagiellonów.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 3

Ustal stopień pokrewieństwa i przenieś właściwe odpowiedzi do tabeli.

Aleksander Jagiellończyk dla Fryderyka Jagiellończyka	Kazimierz Jagiellończyk dla Zygmunta II Augusta	Bona Sforza dla Jadwigi Jagiellonki	Kazimierz IV Jagiellończyk dla Katarzyny Jagiellonki	Elżbieta Rakuszanka dla Anny de Foix

kuzyn | teściowa | stryj | ciocia | brat | wuj | babcia | dziadek | macocha | ojciec

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Rex bene. Władysław II Jagiellończyk

Na życiu Władysława najstarszego syna Kazimierza IV Jagiellończyka zaważyła sytuacja polityczna w Czechach i na Węgrzech, gdzie z wyboru szlachty zasiadali Jerzy z Podiebradów i Maciej Korwin. Naturalną dziedziczką obu królestw była matka Władysława Elżbieta Rakuszanka, córka króla Czech, Węgier i Niemiec Albrechta II Habsburga, która po śmierci swojego brata Władysława Pogrobowca nie wystąpiła po spadek po nim. Dopiero gdy w 1468 roku czeski władca zaproponował Jagiellonom, że uczyni Władysława dziedzicem tronu w zamian za pomoc militarną przeciwko Węgrom, zaczęto poważnie rozważać w Krakowie możliwość sięgnięcia po tron w Pradze. Kazimierz IV Jagiellończyk nie przystał jednak na małżeństwo syna z córką Jerzego Ludmiłą, gdyż to stawiało go w sytuacji sojuszu z heretykiem, za którego uchodził władca Czech. Wszedł natomiast w układ z Fryderykiem III Habsburgiem, co do uzyskania w przyszłości poparcia cesarza dla czeskiej sukcesji Jagiellonów. Gdy Jerzy z Podiebradów zmarł w 1471 roku, rozgorzała wojna o tron czeski między stronnictwem katolickim wspierającym kandydaturę króla Węgier Macieja Korwina, popartego przez papiestwo, a ugrupowaniem innowierców, które powołało na tron Władysława II Jagiellończyka. Maciej Korwin zajął Śląsk, Morawy i Łużyce oraz zmusił Władysława II po trwających osiem lat zmaganiach militarnych do podpisania układu w Ołomuńcu w 1478 roku. Zatwierdzał on nabytki terytorialne Węgier i zezwalał Maciejowi Korwinowi na zachowanie tytułu króla Czech.

Porażka Władysława II na arenie międzynarodowej ustawiała go niekorzystnie wobec czeskich wielmożów, którzy opanowali dwór młodego władcy i wobec jego chwiejnej osobowości sami prowadzili politykę wewnętrzną. Nieudolność, dobrotliwość i uległość Władysława II, które wyrażał przydomek „rex bene" (król dobrze) od nadużywanego przez władcę słowa, paradoksalnie sprawiła, że był on z kolei dla węgierskich magnatów najpoważniejszym kandydatem do korony po śmierci Macieja Korwina w 1490 roku. Podobnie jak w Czechach madziarscy możnowładcy pragnęli bowiem przejąć nadzór nad polityką wewnętrzną, co byłoby niemożliwe, gdyby tron opanował król o silnym charakterze i twardej osobowości. Tragedią Jagiellonów na Węgrzech stała się podwójna elekcja: niższa szlachta wybrała młodszego brata Władysława II Jana Olbrachta, magnaci zaś ofiarowali koronę św. Stefana królowi Czech. Do bratobójczej walki wmieszał się cesarz Maksymilian I Habsburg, który uzyskał zapewnienie Władysława II co do uzyskania praw sukcesyjnych na Węgrzech po jego śmierci. Przekreślało to uzyskaną w następstwie działań militarnych umowę między braćmi o następstwie tronu. Sprawę częściowo załagodziła śmierć Kazimierza IV Jagiellończyka oraz uzyskanie korony polskiej przez Jana I Olbrachta.

Zjazd Jagiellonów w Lewoczy w 1494 roku zatwierdzał tron węgierski dla Władysława II z równoczesnym zobowiązaniem tego władcy do wsparcia działań Jana I Olbrachta skierowanych przeciwko Turcji. Władysław II nie udzielił jednak obiecanej pomocy wojskowej podczas wyprawy mołdawskiej Jana I Olbrachta w 1497 roku, co przyczyniło się do jej klęski. Postawę Władysława II trudno nazwać jednoznaczną: nie mając męskiego potomka zaczął lawirować między rodziną i jej interesami a Habsburgami, z którymi zawarł układ. Początkowo w 1500 roku zgodnie z decyzjami węgierskiego sejmu wszedł w przymierze z Francją przeciwko Turcji i Habsburgom, które przypieczętował ślub z krewną króla francuskiego. Potem w 1505 roku wobec groźby wojny z cesarstwem odnowił w Wiedniu umowę o następstwie tronu z Habsburgami. Liczył przy tym na możliwość przekreślenia austriackiego dziedzictwa przez jego męskich potomków. Urodziny syna Ludwika w 1506 roku nie zmieniły jednak wektorów polityki zagranicznej władcy. Wprawdzie szlachta węgierska naciskała na króla, żeby zaręczył córkę Annę z przywódcą stronnictwa narodowego wojewodą siedmiogrodzkim Janem Zápolyą, jednak Władysław II zdecydował się na zbliżenie z Habsburgami. Zwieńczeniem tej polityki był wiedeński zjazd monarchów w 1515 roku oraz podwójne małżeństwa dzieci: Anny z arcyksięciem Ferdynandem Habsburgiem i Ludwika z Marią Habsburżanką. Ugruntowaniem praw Habsburgów do tronu czeskiego i węgierskiego była ponadto adopcja Ludwika przez cesarza Maksymiliana I.

Rozpoczęte w 1516 roku rządy Ludwika II Jagiellończyka odbywały się w atmosferze walki stronnictw dworskich o wpływy na króla oraz w chaosie wewnętrznym. Brakowało jednoznacznego stanowiska w kwestii zagrożenia tureckiego, które nasiliło się po 1520 roku, kiedy sułtan Sulejman I Wspaniały zdobył Belgrad. W opozycji do króla pozostawał doświadczony wódz Jan Zápolya. Nawet w obliczu kolejnego tureckiego najazdu w 1526 roku Węgrom nie udało się uchwalić podatków umożliwiających stawienie czoła wrogiej armii. Znaczących posiłków nie przysłali też zachodni monarchowie. Ludwik II wyruszył przeciwko sułtanowi z niewystarczającymi siłami i bez oddziałów Zápolyi. W obawie, że ten

zechce go obalić i sięgnąć po koronę wydał Turkom bitwę pod Mohaczem, nie czekając aż wojska Zápolyi połączą się z głównymi węgierskimi siłami. To doprowadziło do jego śmierci prawdopodobnie podczas ucieczki. Władzę w Czechach i na Węgrzech objęli po nim Habsburgowie.

> **Ważne!**
>
> Polityka dynastyczna jest świadomym i celowym działaniem, zmierzającym do obsadzania tronów państw sąsiednich w celu zapewnienia przychylności, ale i zwierzchnictwa danych krajów. Ugruntowuje pokój, gdyż osłabia możliwość prowadzenia wojen bratnich w obszarze rodzin dynastycznych. Mistrzami w tej trudnej i skomplikowanej grze politycznej byli Habsburgowie, którzy opracowali strategię mariaży, pozwalającą im na kontrolowanie poszczególnych obszarów Europy i niedopuszczenie do wzmocnienia państw peryferyjnych.
>
> W odróżnieniu od nich Jagiellonowie działali impulsywnie. Doraźnie chcieli wzmacniać kontrolę nad rozległymi terenami, które zajmowali. Nie brali pod uwagę odmienności kultury, gospodarki i interesów możnowładztwa poszczególnych państw. Społeczeństwa zjednywali tolerancją i poczuciem „lekkiej ręki", która dawała ludziom wolność decydowania o sojuszach. W dłuższej perspektywie takie działania były dla ich polityki dynastycznej szkodliwe. Dyplomacja Jagiellonów nie była wyrafinowana: trzymali się przyjętych ustaleń z powodów etycznych i nie byli skłonni do szybkiej zmiany kierunków działań. Słabością polityki dynastycznej Jagiellonów była też jej niespójność, którą pogłębiały spory między braćmi.
>
> Każdy przedstawiciel dynastii starał się działać na własną rękę. Prowadziło to do chwiejności stanowisk, które w konfrontacji choćby z Turcją zagrażały stabilności terytorialnej państw. Jagiellonowie z jednej strony przewodzili krucjacie antyislamskiej w środkowowschodniej Europie, z drugiej strony próbowali zachować pokojowy dystans do państwa osmańskiego. Popierany przez nich model ustrojowy nie odpowiadał europejskim trendom doby nowożytnej. Mentalnie odpowiadał bardziej ludziom średniowiecza. Makiaweliczna polityka Habsburgów pokonała ich bez trudu.

Polityka dynastyczna Jagiellonów

władca	działanie	rozstrzygnięcie
Władysław II Jagiełło	akt krewski w 1385 roku	unia polsko-litewska (1385)
Władysław III Warneńczyk	koronacja na króla Węgier w 1440 roku	unia polsko-węgierska (1440)

władca	działanie	rozstrzygnięcie
Kazimierz IV Jagiellończyk	układ sukcesyjny z 1468 roku z królem Czech Jerzym z Podiebradów	Władysław Jagiellończyk królem Czech (1471)
Władysław II Jagiellończyk	rywalizacja w 1490 roku o tron węgierski z młodszym bratem Janem Olbrachtem wyznaczonym na to stanowisko przez Kazimierza IV Jagiellończyka	Władysław II Jagiellończyk królem Węgier (1490)
Jan I Olbracht	próba przywrócenia zwierzchności lennej nad Mołdawią i chęć osadzenia młodszego brata Zygmunta na tronie hospodarskim w 1497 roku	utrata lenna mołdawskiego (1499)

Rezultat polityki dynastycznej Jagiellonów

władca	działanie	rozstrzygnięcie
Władysław II Jagiellończyk	**układ dynastyczny w Wiedniu w 1515 roku**	**Ludwik Jagiellończyk, syn Władysława II Jagiellończyka, pojmuje za żonę wnuczkę cesarza Maksymiliana I Marię Habsburg, a jego siostra Anna wychodzi za mąż za brata Marii Ferdynanda Habsburga**
Ludwik II Jagiellończyk	**bitwa pod Mohaczem w 1526 roku**	**Ferdynand I Habsburg** **królem Czech i Węgier (1526)**

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

“Bitwa pod Mohaczem w 1526 roku w relacji Stefana Brodericiego

[…] Rządził podówczas, kiedy Soliman [Sulejman Wspaniały], cesarz turecki [sułtan], z bardzo potężnym wojskiem napadł na Węgry w roku 1526. […] Utraciwszy ojca w wieku dziecięcym, miał w owym czasie, w którym Turek z nim wojnę rozpoczął, 21 lat […]. Gdy ten aż pod Mohacz doszedł, a reszta, którą wysłano, wzbraniała się iść z nim, wymawiając się przywilejami, król […] gdy nad tym radzono niespodziewanie wybuchnął gniewem: „Widzę, że każdy stara się wymówić się i ocalić swoją głowę; ja osobę i głowę moją przywiodłem w te niebezpieczeństwa, dlatego by je na wszelkie niepewności losu dla ocalenia was i całego królestwa, przeto aby nie znalazł się ktoś taki, który by wymówkę własnej gnuśności mógł pozorować moją osobą – pójdę jutro razem z wami z pomocą najwyższego Boga tam, gdzie inni beze mnie iść nie chcieli”.

Źródło: *Bitwa pod Mohaczem w 1526 roku w relacji Stefana Brodericiego*, [w:] *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard,, Warszawa 1999, s. 227–228.

Ćwiczenie 4

Podaj po trzy sukcesy i porażki polityczne ostatnich Jagiellonów:

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 5

W oparciu o tekst źródłowy ustal prawdziwość twierdzeń i zaznacz odpowiednie miejsce w tabeli.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Królem Węgier w 1526 roku był Władysław II Jagiellończyk.	◯	◯
Niezdecydowanie i niechęć do wojny z Turcją panowała po stronie węgierskiej w przededniu starcia pod Mohaczem.	◯	◯
Wojska tureckie przegrały bitwę pod Mohaczem.	◯	◯

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Bracia dwóch prędkości. Jan I Olbracht i Aleksander Jagiellończyk

Śmierć Kazimierza IV Jagiellończyka w 1492 roku doprowadziła do formalnego zerwania unii polsko–litewskiej, ponieważ władcą Litwy został Aleksander, a królem Polski Jan I Olbracht. W tym czasie umocniły się podstawy demokracji szlacheckiej. W 1493 roku miały miejsce pierwsze obrady dwuizbowego parlamentu, złożonego z izby poselskiej i senatu. Od 1504 roku ukształtował się też zrąb administracji państwowej, którą tworzyli marszałek koronny i nadworny, podskarbi, kanclerz i podkanclerzy oraz starostowie reprezentujący króla w terenie. Zaraz po objęciu tronu Jan I Olbracht potwierdził wszystkie dotychczasowe przywileje szlachty, w zamian uzyskując wysokie podatki przeznaczone na obronę państwa.

Poszerzając przywileje, ogłosił w 1496 roku tzw. statut piotrkowski, który zwalniał szlachtę od cła, ograniczał wychodźstwo chłopów do jednego rocznie na wieś oraz zabraniał nabywania przez mieszczan majątków ziemskich i piastowania urzędów państwowych. Szlachta stawała się stanem uprzywilejowanym również w aspekcie godności duchownych i akademickich. Postępował proces inkorporacji i powiększania terytorialnego państwa polskiego. W 1494 roku Jan I Olbracht wykupił księstwo zatorskie w Małopolsce, które po śmierci miejscowego władcy stało się częścią Korony. Podobnie do Polski zostało przyłączone w 1495 roku księstwo płockie na Mazowszu. Król planował wielką wyprawę zbrojną do Mołdawii w celu odbicia od Turków ważnych czarnomorskich portów: Kilii i Białogrodu, przywrócenia polskiego zwierzchnictwa nad Mołdawią oraz osadzenie młodszego brata króla, Zygmunta, na tronie hospodarskim.

Wyprawa 1497 roku zakończyła się jednak klęską wojsk pospolitego ruszenia w bitwie pod Koźminem, w której około 5 tysięcy rycerzy polskich, zaskoczonych w wąwozie w czasie odwrotu, zostało wybitych. Skala strat utrwaliła przekonanie, że „za króla Olbrachta wyginęła szlachta", co było mocną przesadą. Niemniej skutki polityczne nieudanej wyprawy mołdawskiej były znaczne. W 1498 roku Tatarzy najechali południowo-wschodnie terytoria Litwy, a car moskiewski Iwan III Srogi rozpoczął uderzenie na Kijów i Smoleńsk. Cesarz Maksymilian I Habsburg przejął księstwo głogowskie i zażądał oddania Zakonowi Prus Królewskich, w związku z czym wielki mistrz krzyżacki odmówił złożenia należnego hołdu królowi polskiemu.

Kwestii tych już nie rozstrzygnął Jan I Olbracht, bo zmarł w 1501 roku i na tronie polskim zasiadł jego brat Aleksander. Odziedziczył on nieomal zrujnowane królestwo, szarpane przez najazdy mołdawskie, tatarskie i moskiewskie. Chcąc zabezpieczyć wschodnią granicę, uzyskał od papiestwa znaczące fundusze do walki z niewiernymi. Powoli porządkował skarb, sądownictwo i administrację centralną. Prowadził politykę ostrożną, nawet czasami defetystyczną. Największą porażką jego panowania była kwestia wschodnia. Król nie zdołał ograniczyć zdobyczy Moskwy, która zajęła 1/3 terytorium Litwy. Aleksander Jagiellończyk miał niezwykły talent do wyszukiwania i promowania uzdolnionych współpracowników, realistycznie oceniał swoje możliwości w konfliktach z sąsiadami i powoli umacniał monarchię, przygotowując grunt pod sukcesy Zygmunta I Starego.

Ciekawostka

Jagiellonowie przywiązywali dużą wagę do wychowania dzieci. Świadczy o tym powstały na dworze królewskim w początkach XVI wieku podręcznik „O wychowaniu królewicza", który zachowując formę listu królowej Elżbiety Rakuszanki do syna Władysława II, władcy Czech i Węgier, przekazywał rady dla rodziców spodziewających się dziecka. Przy okazji wiele zawartych na jego kartach tez, np. o konieczności karmienia dziecka piersią przez matkę, ma wymiar ponadczasowy i jest stosowanych obecnie z pewnymi modyfikacjami. Oczywiście w praktyce możliwości stałej obecności królewskich matek przy dzieciach były mocno ograniczone. Żony władców były ustawicznie w podróżach i pozostawiały niemowlęta pod opieką mamek i piastunek. Karmicielki sprowadzano ze wsi służebnych na dwór królewski jeszcze za ostatnich Piastów. Idącą z Bizancjum modę na mamki do warunków polskich zaadaptowali Andegawenowie.

Profesjonalne karmicielki w tym czasie dobierano spośród szlachetnie urodzonych kobiet, sprawdzając ich zdrowie i wykształcenie. Nie mogły rodzić martwych dzieci ani zbyt długo pozostawać w połogu. Musiały odznaczać się delikatną i wdzięczną wymową, gdyż uważano, że dziecko przysłuchuje się od pierwszych chwil mowie i naśladuje ją. Istotna była również zdolność do śpiewania kołysanek, które usypiały dziecko po posiłku i miały znaczenie relaksacyjne. Mamki pozostawały na dworze do drugiego roku życia królewskich dzieci, stopniowo ustępując miejsca piastunkom. Ich rola wychowawcza sprowadzała się natomiast do wdrażania podstawowych nawyków higieny i ogłady oraz nauki na pamięć modlitw. Dzieci królewskie uczestniczyły codziennie w nabożeństwach

i niektórych ceremoniach dworskich, nabywając wyobrażeń, co do swoich obowiązków w przyszłości. Wcześnie uczono je rozpoznawać litery w psałterzach, ale samej nauki pisania nie rozpoczynano, gdyż uważano ją za czynność wyższej rangi. Czytano im na głos przede wszystkim Biblię, którą poznawały w dzieciństwie tak gruntownie, że w dorosłych latach cytowały z pamięci odpowiednie wersety.

Mistrzem zgadywanek w tej materii był Zygmunt I Stary, który lubił wprawiać w konsternację zagranicznych posłów przepytując ich ze znajomości Biblii. Dzieci królewskie wcześnie zaznajamiały się też z dziełami historycznymi, które prezentowały przeszłość dynastii i postawy moralne władców. W siódmym roku życia królewicze otrzymywali własny dwór, choć regulacje w tej materii nie były spisane. Prowadziło to do dużych napięć, gdy zbyt długo królowe zwlekały z przekazaniem synów pod opiekę wyspecjalizowanych dworzan. Na królową Bonę, żonę Zygmunta I Starego, oburzano się powszechnie, że królewskiego jedynaka Zygmunta ćwiczy w zabawianiu dwórek śpiewem i pląsami zamiast wyprawiać na lekcje wojennego rzemiosła. W odróżnieniu od krajów południa Jagiellonowie stosowali bowiem w wychowaniu zimny chów.

Dzieci miały być skromne i religijne. Winny odznaczać się miłosierdziem i poszanowaniem zasad moralnych. Nie mogły się skarżyć na żadne niedogodności życia jak głód czy chłód. Nie mogły recytować ani śpiewać „sprośnych wierszyków". Były odsunięte od wykwintnych potraw i trunków. Ich niewielka garderoba była ustawicznie sprawdzana pod kątem „zbytków". Dary od rodziców zmuszane były oddawać na rzecz ubogich. Chłosta była codzienną karą za przewinienia. Ciężką rękę miał zwłaszcza wychowawca synów królewskich kanonik krakowski Jan Długosz, który uchodził za nauczyciela surowego i wymagającego. Miał przyzwolenie od Kazimierza IV Jagiellończyka na wszelkie sposoby „hartowania charakteru". Stąd niemałym zdumieniem dla Olbrachta, który był w najmniejszym stopniu podatny na metody wychowawcze Jana Długosza, była przyjaźń z drugim królewskim wychowawcą, włoskim humanistą Filipem Kallimachem. Wpoił on wychowankowi przekonanie, że kiedy ma się ku temu możliwości i środki, należy z życia czerpać pełnymi garściami i ulegać zachciankom. Miało to na niego oraz młodszych królewiczów zgubny wpływ. Prowadzili hulaszczy i rozwiązły tryb życia, oddawali się licznym romansom, biesiadowali przy suto zastawionym stole, pili na umór i nie potrafili kontrolować swoich zachowań.

Inaczej wychowywane były córki królewskie. Ich wykształcenie było powierzchowne i sprowadzało się głównie do nauki obcych języków, w tym przede wszystkim łaciny, z uwagi na konieczność przyszłego zamążpójścia. Poznawały ceremoniał dworski, od matki uczyły się zarządzać kobiecym dworem i nadzorować służbę. Miały większą swobodę w przemieszczaniu się i docieraniu do miejsc, które zwykle były obce królowi, a za to były istotne z punktu widzenia funkcjonowania dworu. Pełniły w tym zakresie również funkcję wspierającą ubogich i chorych. Celem ich wychowania było wykształcenie takiej osobowości, która z punktu widzenia polityki dynastycznej będzie atrakcyjna dla władców starających się o ich rękę. Jagiellonki uchodziły bowiem za

kobiety wierne i lojalne wobec mężów, zrównoważone, operatywne, empatyczne, pobożne ze skłonnością do dewocji, co odbierano na niektórych dworach jako wadę podobnie jak niespotykaną wśród europejskich monarchów skłonność do trzymania się bez zastrzeżeń zasad etycznych. W tym względzie Jagiellonowie byli nieprzejednani również w odniesieniu do wychowania synów. Funkcję preceptorów królewskich powierzali jedynie nauczycielom rodzimym szlacheckiego pochodzenia, którzy troszczyli się o wpojenie wychowankom tradycyjnych cnót polskich władców, przede wszystkim stałości, sprawiedliwości, mądrości, pobożności, wstrzemięźliwości, męstwa i szczodrobliwości.

Królewicze mieli zachowywać równowagę w edukacji intelektualnej, za którą odpowiadali nauczyciele z kręgu Akademii Krakowskiej, i militarnej. Starano się przy tym powierzać kontrolę nad ćwiczeniami wojskowymi zaprawionym w boju rycerzom, którzy nie tylko uczyli królewiczów rzemiosła, ale i strategii prowadzenia wojen. Zmiany w tym względzie ku powszechnemu oburzeniu nastały dopiero za czasów Zygmunta I Starego, gdy jego żona Bona zdecydowała w odniesieniu do wychowania swojego syna o zastąpieniu polskich preceptorów włoskimi nauczycielami. Okazywane jedynakowi pobłażanie kradziono na karb wieku króla, który jako starzec nie był w stanie jak jego ojciec wpływać wychowawczo na syna. Kazimierz IV Jagiellończyk wyprowadził na królów twardą ręką czterech swoich synów. Każdy z nich w wieku kilkunastu lat towarzyszył ojcu w objazdach kraju, podpatrywał go przy pełnieniu monarszych obowiązków, wcześnie też otrzymywał szereg zadań administracyjnych bądź skarbowych do wypełnienia, ćwicząc przy tym własną dyspozycyjność i zaradność.

Wychowanie królewiczów nigdy także nie przebiegało w izolacji od społeczeństwa szlacheckiego i wyznawanych przez nie norm, Zwykle dość ostro dyskutowano o formowaniu młodzieży do służby publicznej, co przekładało się na cały program wychowawczy realizowany na królewskim dworze. Z królewiczami dorastało bowiem wiele dzieci szlacheckich, które później obejmowały wysokie stanowiska i decydowały o sprawach państwowych. Stąd w tym aspekcie nie mogło być pobłażania, folgowania indywidualnym zachciankom czy modom. Trzon królewskiej edukacji opierał się o pewne punkty styczne w codziennym rozkładzie zajęć. Nauka zaczynała się o świcie i trwała kilka godzin, z przerwą na poranną mszę. W południe lekcje przerywano i królewscy synowie spotykali się z rodziną, rozmawiali, słuchali muzyki i śpiewu. Potem znów zasiadali do ksiąg, ale z dłuższą przerwą na ćwiczenia na świeżym powietrzu, na jazdę konną i polowania. Te ostatnie uważano za wstęp do ćwiczeń wojskowych oraz cenne przygotowanie do niewygód, jakie w przyszłości przyjdzie królowi znosić podczas objazdów kraju i militarnych kampanii.

Panowało przekonanie, że edukacja książkowa przyszłych władców ma służyć dyplomacji, a nauka wojskowości prowadzić do umiejętności prowadzenia wojen. W tym obszarze zdaniem szlachty lepiej jeśli królewicz jest kształcony na obrońcę poddanych i wodza niż

na filozofa i salonowca. Ponadczasowość tych tez miała przełożenie na następne stulecia, również w odniesieniu do innych polskich dynastii i władców.

Obraz Floriana Cynka „Długosz nauczający synów Kazimierza Jagiellończyka” z 1912 roku

Źródło: Florian Cynk, domena publiczna.

Ćwiczenie 6

Ustal, o kim śpiewał poeta i wypełnij luki poprawnymi odpowiedziami.

[…] chorągiew rozwija, By wstrzymać nawał zaborów zwycięskich, Tkwiła w pamięci śmierć nieszczęsna stryja W polach warneńskich. […] Do Wołoszczyzny kroi z wojskiem wstępuje, […] Lecz choć odważny, nie zawsze zwycięski, […] Grzebie poległych i […] Nad Prutem staje.

[…] dziełem wspólnej zgody Objął po bracie trudy panowania, Ściślejszym węzłem spoił dwa narody I Ojca liczne potwierdził nadania. Zaszła w Radomiu pamiętna ustawa, Że sejm ma tylko moc stanowić prawa.

Aleksander Jagiellończyk

Jan I Olbracht

J. U. Niemcewicz, Śpiewy historyczne, Warszawa 1816, s. 144, 151

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Renesans po polsku. Zygmunt I Stary i Zygmunt II August

Przejęciu władzy przez Zygmunta I Starego w 1506 roku towarzyszył pośpiech. Wbrew postanowieniom unii mielnickiej z 1501 roku, która zakładała wspólną elekcję władcy, zaraz po zgonie Aleksandra Jagiellończyka Litwini obwołali Zygmunta wielkim księciem, a potem dopiero sejm piotrkowski uczynił go królem Polski. Powodem zaistniałych wydarzeń było rozpoczęcie wojny z Moskwą. Wymagała ona energii i sprawności, a tej niestety brakowało Zygmuntowi. Był dojrzałym mężczyzną, który nigdy nie chwytał za miecz, nawet nie uczestniczył w turniejach dworskich. W pole wolał wysyłać hetmanów. Mimo odniesionych zwycięstw m.in. pod Orszą w 1514 roku utracono Smoleńsk i część Siewierszczyzny.
W krwawych zmaganiach z Krzyżakami ostatecznie zdecydowano się przyjąć hołd lenny w 1525 roku od Albrechta Hohenzollerna, królewskiego siostrzeńca, który zsekularyzował

zakon i przeszedł na luteranizm. Rok później po śmierci ostatnich Piastów przyłączono Mazowsze do Korony.

Wojnę o Pokucie, po serii spektakularnych zwycięstw pod Gwoździcem i Obertynem w 1531 roku, zakończył układ z Turcją w 1538 roku, oddający jej Mołdawię. We wszystkich tych poczynaniach Zygmunt I Stary jawi się jako nad wyraz ostrożny i bogobojny władca, który realizuje, jak żaden inny z jagiellońskich monarchów, chrześcijański ideał króla sprawiedliwego, który nie używa podstępów, nie wszczyna wojen zaczepnych, nie pożąda ziem ościennych władców, twierdząc, że dość ma własnej ojcowizny, a decyzje polityczne podejmuje z myślą o wieczności, a nie tylko o doczesnej korzyści. Lojalność, a niekiedy nadmierna ustępliwość, charakteryzuje poczynania króla w relacjach z Habsburgami i własnym bratem Władysławem II, z którym nie rywalizował nawet o Mołdawię. Pomimo ogromnych wpływów żony Bony Sforzy nie udało się namówić króla do prowadzenia aktywniejszej polityki i na przykład wspierania córki Izabeli, wydanej za mąż za narodowego króla Węgier Jana Zápolyę. Zygmunt I Stary koncentrował się jedynie na tym, co niezbędne i co wymaga natychmiastowych decyzji. Podobnie było w aspekcie stosunków wewnętrznych, gdzie król ulegał senatorom, a aspiracje średniej szlachty do wpływania na sprawy państwowe lekceważył, bo nie widział ich dalekosiężnych celów.

Za „warcholstwo" uważał choćby działania podejmowane przez szlachtę w czasie tzw. wojny kokoszej w 1537 roku. Sprzeciwiał się też wszelkim próbom wzmocnienia władzy królewskiej jako nieodpowiadającym tradycji rodowej. Uważał, że to wiąże się z budowaniem przychylnego stronnictwa za urzędy i dobra, a dążył do wzmocnienia królewskiej domeny bez nadmiernego rozdawnictwa. Bał się też narzucania siłą poddanym swojej woli, wolał trzymać się legalizmu i autorytetu norm prawnych. Za takie działania należy również uznać jego edykty antyluterańskie dla Torunia i Gdańska, które miały przede wszystkim na celu ochronę porządku publicznego. Król chciał stworzyć stały fundusz na obronność z podatków zależnych od dochodów, ale nie zyskał na to aprobaty sejmu. Uzyskał jedynie coroczne pobory na obronę potoczną.

Do sukcesów panowania można zaliczyć częściowe oddłużenie skarbu, wzmocnienie działalności mennicy krakowskiej, uporządkowanie przepisów dotyczących dochodów z eksploatacji żup solnych i kopalni oraz wydanie statutu dla Ormian, który na lata będzie wpływać na rozwój handlu wschodniego. Za namową żony Zygmunt I Stary uzyskał wprawdzie zgodę na koronację małoletniego syna Zygmunta II Augusta na wielkiego księcia Litwy i króla Polski w wyniku elekcji vivente rege (za życia króla), ale w tym samym czasie w 1530 roku musiał zatwierdził dwa statuty. Określały one przyszłe zasady wyboru monarchy według elekcji viritim, na którą może przybyć każdy szlachcic dla oddania wolnego głosu na kandydata. Sprawne zarządzanie państwem, w tym ścisłe egzekwowanie podatków, pozwalało nie tylko na wzmocnienie skarbca królewskiego, ale również na inwestycje w zakresie kultury i upowszechniania renesansu. Polska w tym zakresie wyprzedziła wszystkie inne państwa na północ od Alp.

Z inspiracji królewskiej, przy akceptacji projektów i wprowadzaniu poprawek, powstał w stylu toskańskim renesansowy pałac na Wawelu oraz kaplica Zygmuntowska. Przejawem mecenatu Zygmunta I Starego było również ufundowanie dla katedry wawelskiej działającego do 1794 roku męskiego chóru, zwanego Kapelą Rorantystów. Wzorem króla przebudowy obiektów architektonicznych w nowym stylu dokonywali magnaci (np. zamek w Szydłowcu), średnia szlachta (np. kasztel w Szymbarku) i mieszczaństwo (np. ratusz w Poznaniu).

Arras z Cererą pomiędzy herbami Polski i Litwy (1560). W okresie renesansu rzymska bogini Cerera patronowała Jagiellonom, gdyż symbolizowała kultury agrarne i republikańskie

Źródło: domena publiczna.

Ciekawostka

Na miano „matki królów" zasłużyła pochodząca z dynastii Habsburgów Elżbieta Rakuszanka, żona Kazimierza IV Jagiellończyka. Urodziła trzynaścioro dzieci, z których czterech synów zostało koronowanymi władcami. Elżbieta Rakuszanka była osobą starannie wykształconą. Znała kilka języków: niemiecki, łacinę i węgierski. Z mężem i dziećmi porozumiewała się po polsku. Była mocno przywiązana do religii i wykazywała się niezwykłą lojalnością. W dzieciństwie przeszła gruźlicę kości, co odbiło się na jej wyglądzie. Miała skrzywioną sylwetkę, a głowę nosiła przechyloną w jedną stronę. W dodatku cierpiała na poważną wadę zgryzu: górne zęby wystawały spomiędzy warg, co próbowano korygować stabilizatorami z kości ryb. Miała długą głowę, wąską twarz i wysoko osadzone oczy. Uchodzi za najbrzydszą polską królową o gęstych, długich blond włosach. Podobno Kazimierz IV Jagiellończyk, jak ją zobaczył, ukrył się w komnatach królewskich z przerażenia i odmówił jej poślubienia. Wobec groźby skandalu wezwano do niego świętego Jana Kapistrana, założyciela w Polsce klasztoru bernardynów, który przekonał króla, że jedynie ta kobieta da mu szczęście, a dynastii zapewni międzynarodowy splendor.

> W rzeczywistości małżeństwo to trwające 38 lat było bardzo udane i kochające. Para praktycznie nie rozstawała się ze sobą, wspólnie jeździła po kraju, nawet gdy Elżbieta była brzemienna. Królowa miała ogromny wpływ na męża, ale nie mieszała się do polityki. Wskazywała jedynie, z jakimi europejskimi rodami panującymi należy łączyć ich dzieci, a w okresie trwającego 13 lat wdowieństwa dodatkowo prowadziła mediacje między synami. Dzięki jej zabiegom na tronie polskim zasiadł Jan I Olbracht, a w Wilnie Aleksander Jagiellończyk. Była niezwykle wyczulona na sprawy kultury. W swoim otoczeniu skupiała intelektualistów i prekursorów renesansu. Była współfundatorką Kaplicy Świętokrzyskiej na Wawelu. W katedrze wawelskiej ufundowała także relikwiarz na głowę św. Stanisława, sarkofag męża dłuta Wita Stwosza oraz wykonany przez Franciszka Florentczyka nagrobek Jana I Olbrachta, najwcześniejszy zabytek sztuki renesansowej w Polsce.

Portret królowej Elżbiety Rakuszanki z XVI wieku
Źródło: domena publiczna.

Przeciwieństwem Elżbiety Rakuszanki była pochodząca z mediolańskiego rodu Sforzów jej synowa Bona, druga żona Zygmunta I Starego, która urodziła mu sześcioro dzieci. Po śmierci ojca przez kilka lat tułała się po Włoszech z matką aż osiadła w Bari. Zdobyła tam wszechstronne wykształcenie, w tym z zakresu historii, prawa, administracji i teologii. Była osobą gospodarną, oszczędną, a jednocześnie potrafiącą wywierać wpływ na ludzi. Była obiektem westchnień wielu artystów, gdyż urodą i temperamentem uosabiała ideał kobiecy epoki. Wykazywała się ambicją we wszystkich swoich działaniach. Dzięki protekcji Habsburgów stała się królową Polski, od początku starającą się zdobyć silną pozycję polityczną. Tworzyła własne stronnictwo i jednocześnie korzystała z wpływu, jaki miała na króla. Wychodziła z przekonania, że jedną z najważniejszych rzeczy, potrzebnych do skutecznej realizacji planów politycznych i wzmocnienia władzy królewskiej, jest dostęp do odpowiednio wysokich środków finansowych. Postawiła więc sobie za cel powiększenie domeny dynastycznej i zgromadzenie jak największego majątku, co dawałoby Jagiellonom

niezależność finansową. Skupowała liczne posiadłości na Litwie, rewindykowała królewszczyzny na Podlasiu, przejęła także nadzór nad komorami celnymi Wielkiego Księstwa Litewskiego, co przynosiło ogromne dochody.

Zagospodarowywała wielkie połacie nieużytków, zaludniała pustki, budowała mosty, młyny, tartaki. Budowała twierdze warowne jak Bar i rozbudowywała miasta „Oprawy Polskich Królowych". Przyczyniła się do rozwoju Mazowsza, zwłaszcza gdy osiadła tam pod koniec życia. Nie była lubiana przez społeczeństwo, które zarzucało jej chciwość, żądzę władzy, przekupstwo i intryganctwo. Oskarżano Bonę, że miała otruć ostatnich Piastów mazowieckich oraz synową Barbarę Radziwiłłównę. Uchodziła za „piekielną teściową", która wtrąca się w każdy aspekt życia swojego jedynaka Zygmunta II Augusta. Ten się jej bał, gdyż była apodyktyczną matką. Uwielbiała klejnoty i skupywała ich ogromne ilości. Przejęła też wielopokoleniowe kosztowności Jagiellonów, które uchodziły za największe zbiory drogich kamieni i pereł w Europie, a co do których Jagiellonowie nie przywiązywali wagi. Uwielbiała polowania, dobrą kuchnię i wino, którego picie upowszechniła w Polsce. Uczyła dworzan jeść widelcem warzywa, w tym pomidory, których była wielbicielką. Wprowadziła na stałe do polskiej kuchni makarony i włoszczyznę.

Uchodzi za pierwszą ekolożkę, która regulowała ochronę przyrody. Wprowadziła działania zabezpieczające w puszczach litewskich, domagając się mało inwazyjnego dla przyrody wyrębu. Przeciwniczka Habsburgów, dążyła do zacieśnienia relacji z Francją. Kontaktowała się z Roksolaną, żoną sułtana Sulejmana Wspaniałego, aby utrzymać dobre stosunki z Turcją. Była rzeczniczką włączenia do Korony Prus Książęcych i Śląska. Była sprytna, skłonna do obrażania się, łatwo ulegała chorobliwym wybuchom gniewu. Mimo wielkiego poczucia odpowiedzialności za los i pomyślność dynastii i państwa Bona nie zadbała o zamążpójście swych młodszych córek, które dożywszy wieku uznanego za staropanieński straciły szanse na świetniejsze mariaże. Z synem ostatecznie się pokłóciła i wyjechała do Bari, gdzie została otruta przez swego zaufanego dworzanina Jana Wawrzyńca Pappacodę, który był habsburskim agentem. Chodziło o sfałszowanie jej testamentu, aby uniknąć spłaty pożyczki tzw. sum neapolitańskich w wysokości 430 tysięcy dukatów, udzielonych namiestnikowi króla Hiszpanii Filipa II księciu Alby. Dobra przejęte na mocy sfałszowanego testamentu pomimo starań strony polskiej nie zostały nigdy zwrócone.

Portret Bony Sforzy na drzeworycie z dzieła Decjusza De vetustatibus Polonorum z 1521

Źródło: domena publiczna.

Ćwiczenie 7

Przyporządkuj dokonania do polskich królowych:

Elżbieta Rakuszanka

Bona Sforza

dała początek polskiej ortodoncji

wprowadziła renesans do kultury polskiej

była pierwszą ekolożką w Polsce

nosiła miano „piekielnej teściowej”

sprowadziła do Polski pomidory

była „matką królów”

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Panowanie Zygmunta II Augusta, który dość późno został wdrożony w obowiązki publiczne i dopiero w 1544 roku przejął rządy realne na Litwie, zaczęło się od potężnego konfliktu. Poddani domagali się unieważnienia małżeństwa króla z Barbarą Radziwiłłówną, zawartego sekretnie, bez zgody rodziców i senatu, na dodatek z kobietą nierównego stanu, która już za życia jego pierwszej żony Elżbiety Habsburżanki była jego kochanką. Król zdołał doprowadzić do koronacji ukochanej, ale nigdy nie pojednał się z matką, która również

wystąpiła przeciwko małżeństwu, a rozdźwięk pomiędzy nim a stanem szlacheckim trwał długo po śmierci Barbary.

Z konieczności więc od 1548 roku król będzie opierał się na możnowładztwie i dopiero po 1562 roku zwiąże się z szlacheckim ruchem egzekucyjnym, co pozwoli mu uporządkować królewskie dobra i przeprowadzić reformę podatków, a przez to uzyskać środki niezbędne na prowadzenie wojen. Wzrastało bowiem zagrożenie ze strony Moskwy, która po upadku Konstantynopola rozwinęła ideologię Trzeciego Rzymu i stolicy jedynej prawdziwej wiary, co wiązało się z jej ekspansją. Sekularyzacja Zakonu Kawalerów Mieczowych oraz włączenie Inflant do Litwy w 1561 roku rozpoczęły serię długich zmagań z tym sąsiadem o panowanie nad Morzem Bałtyckim, w których istotne było powołanie przez króla własnej floty wojennej i rozpoczęcie budowy w 1570 roku pierwszego okrętu królewskiego „Smok".

Największym osiągnięciem panowania stało się podpisanie w 1569 roku unii lubelskiej, realnego związku pomiędzy Koroną i Wielkim Księstwem Litewskim wynegocjowanego przez króla z ogromnym talentem dyplomatycznym. Ściślejsze powiązanie Korony z Wielkim Księstwem było niezbędne, ponieważ król nie miał spadkobiercy i desperacko w kolejnych związkach szukał zaspokojenia swoich pragnień. Coraz bardziej też wycofywał się z aktywności politycznej na rzecz mecenatu artystycznego i kulturalnego. Złośliwie nazywany był Królem Dojutrkiem, gdyż decyzje podejmował powoli. Nie był wylewny, nie lubił patetycznych gestów, rzadko wybuchał gniewem. Nie budził jednak miłości poddanych, ubierając się na czarno i izolując poza Krakowem. Mawiał, że nie będzie królem sumień, co pozwalało wobec przetaczających się przez Europę wojen religijnych uchronić kraj od stosów i zaprowadzić tolerancję religijną zupełnie niespotykaną gdzie indziej. To jednak nie wystarczało dla budowy królewskiego autorytetu.

Pozostawił po sobie wiele zmodernizowanych obiektów renesansowych jak zamek w Niepołomicach, Tykocinie i Knyszynie. W 1568 roku zaczął budowę pierwszego stałego mostu przez Wisłę w Warszawie, który dokończyła dopiero jego siostra Anna Jagiellonka. Przyczynił się też do powstania miasta Augustowa. Jego ceremonialny pogrzeb w 1572 roku stworzył podwaliny sarmackiego obrządku funeralnego.

Rzeczpospolita Obojga Narodów po unii lubelskiej z 1569 roku

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Obraz Jana Matejki „Śmierć Zygmunta Augusta w Knyszynie w 1572 roku” z 1886 roku

Źródło: Jan Matejko, domena publiczna.

Ćwiczenie 8

Pogrupuj budowle z epoki jagiellońskiej według stylu architektonicznego.

Gotyk

Renesans

zamek Lipowiec

zamek w Szydłowcu

kaplica Zygmuntowska na Wawelu w Krakowie

ratusz w Poznaniu

wieża ratuszowa w Krakowie

bazylika Mariacka w Gdańsku

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Powtórzenie

Ważne!

Od połowy XV wieku Jagiellonowie prowadzili politykę rozszerzania władzy na sąsiednie państwa: Czechy i Węgry.

Najistotniejsze ich zadanie polityczne wiązało się z otwarciem Polski na Bałtyk poprzez likwidację państwa krzyżackiego i ustanowienie nowych stosunków zależności z Prusami.

Jagiellonowie w tym okresie wzmacniali szlachtę kosztem mieszczaństwa, kształtując nową formę ustrojową.

Rozwijali gospodarkę folwarczną, dokonując ekspansji na wschód.

W sferze kultury Jagiellonowie zainicjowali renesans w architekturze i sztukach plastycznych.

Słownik pojęć

dominium

– w średniowieczu niezależna własność feudalna
inkorporacja

– (łac. *incorporatio* –"włączenie") pochodzący z języka łacińskiego termin określający wcielenie terytorium do państwa na drodze procesu obopólnej zgody między stronami
makiawelizm

– doktryna polityczna głosząca, że najważniejszym celem działań rządzących jest racja państwa. Aby ją osiągnąć mogą korzystać z wszelkich dostępnych środków, również tych, które są sprzeczne z zasadami moralnymi. W polityce liczy się bowiem skuteczność, a nie czynienie dobra. Rządzenie polega na wytwarzaniu przeświadczenia, że działania rządzących są dobre. Pożądane jest, aby poddani szanowali decyzje rządzących, nawet gdy wywołują u nich lęki. Bezwzględne postępowanie w polityce wyraża sformułowane na kartach „Księcia" Niccolò Machiavellego hasło „cel uświęca środki"
mariaż

– układ małżeński podyktowany względami politycznymi, ekonomicznymi lub w celu uzyskania doraźnych korzyści
obrona potoczna

– stałe wojsko zaciężne do 3 tysięcy żołnierzy, stacjonujące na Podolu w zamkach Trembowli, Baru i Kamieńca Podolskiego, które broniło południowo-wschodnich granic państwa przed najazdami tatarskimi
Pokucie

– kraina historyczna leżąca nad górnym Prutem ze stolicą w Kutach nad Czeremoszem, będąca południową częścią Rusi Czerwonej i stanowiąca przedmiot rywalizacji z Mołdawią
preceptor

– w średniowieczu nauczyciel królewski o randze mentora, odpowiedzialny za kształtowanie osobowości i szlifowanie charakteru przyszłych władców

Bibliografia

Jasienica P., (1992), *Polska Jagiellonów*, Warszawa: PIW, Warszawa.

Koper S., (2021), *Jagiellonowie. Złoty wiek*, Warszawa: Wydawnictwo Bellona.

Łowmiański H., (1999), *Polityka Jagiellonów*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.